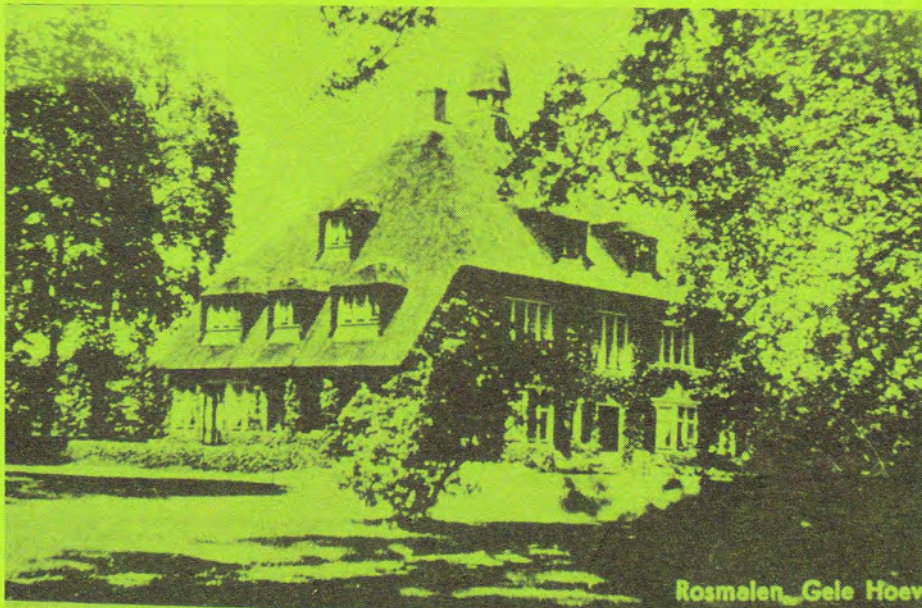

ROSMALLA

Losse nummers f 6,25

In dit nummer o.a.:

- Duiven en de Duitse bezetting
- 't R'smolles K'tierke
- Revue van Antoon van Pinxteren

Jaargang 7
Nummer 2
Juli 1997

Colofon

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie: Mari van de Ven en Harry Coppens.

Redactieadres: Stationsstraat 8, 5241 EE Rosmalen, tel. 073-5218349.

Secretaris Heemkundekring: A.J. van de Ven, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 073-5214094.

Leden, abonnees en donateurs ontvangen *Rosmalla* en *Rosmalla Extra*. Donateurs betalen minimaal f 25,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 25,- per jaar (postabonnees f 35,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, o.v.v. "abonnement *Rosmalla*".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) t.n.v. Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

De meeste oude nummers van *Rosmalla* en *Rosmalla Extra* zijn nog verkrijgbaar op het redactieadres.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen, waaraan ook nooit iets veranderd zal worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Copyright © juli 1997. Heemkundekring Rosmalen. Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Van de redactie

In tegenstelling tot meestal is *de Rosmalla* deze keer gevuld met vrij veel lange artikelen. Zo heeft Jan Hoofs het op zich genomen om de afleveringen van het ROS-programma 't *R'smolles K'tierke* nog eens door te nemen en de meest interessante verhalen hieruit aan de lezers van *Rosmalla* te vertellen (of in herinnering te brengen aan de trouwe luisteraars van weleer).

Tegenwoordig loopt vrijwel iedere zakenman die zichzelf respecteert met een mobiele telefoon rond. Zonder veel problemen kan hij permanent vanuit de hele wereld bereikt worden. In de oorlog waren dit soort snufjes er nog niet. Toch waren er wel middelen om draadloos informatie over te brengen. Een zeer goede manier vormden postduiven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Duitsers aan de (Rosmalense) duivenbezitters vele beperkingen hebben opgelegd. Ons medelid drs. Ton van den Elzen -toch al een specialist op het gebied van de Tweede Wereldoorlog in Rosmalen- heeft zich in deze zwarte jaren uit de duivengeschiedenis verdiept en een uitgebreid artikel geschreven voor *de Rosmalla*.

Zijn er nog meer lange artikelen? Jazeker, maar als we in het voorwoord alles al zouden verklappen, zou de spanning er al meteen vanaf zijn. Veel leesplezier!

De redactie van *Rosmalla (Extra)*,
Harry Coppens & Mari van de Ven

Kopij inleveren vóór 15 augustus 1997.

Bij de voorplaat: Woonhuis van notaris v.d. Mortel. Het is afgebrand in de Tweede Wereldoorlog. Coll. Harry Coppens.

In memoriam Janus van Rosmalen

Op 23 februari van dit jaar is in de leeftijd van 71 jaar ons medelid Janus van Rosmalen overleden. Janus was een man van de oude stempel. Ondanks zijn slechte gezondheid, opgelopen als dienstplichtig militair in het voormalig Nederlands-Indië, heeft hij zich altijd zeer verdienstelijk gemaakt voor de Rosmalense gemeenschap, die hem zeer na aan het hart lag. Hij was actief in een groot aantal verenigingen. Je deed op hem, als je zijn hulp vroeg, bijna nooit tevergeefs een beroep. Hij zou niet gauw nee zeggen. Zo was hij ook lid van onze Heemkundekring. Als zodanig heeft hij zich de laatste paar jaren ingezet als een van de kartrekkers van de werkgroep Indiëgangers, die zich bezighoudt met het voorbereiden van een tentoonstelling in oktober aanstaande over de Rosmalense militairen, die in de naoorlogse jaren zijn uitgezonden naar het voormalig Nederlands-Indië. Janus heeft daar veel ondersteunend werk voor gedaan. Het is dan ook bijzonder jammer dat hij het resultaat hiervan niet meer mag meemaken. Wij zijn hem hiervoor veel dank verschuldigd, waar wij op deze plaats graag uiting aan willen geven.

De voorzitter van de Heemkundekring Rosmalen, Th.G.J.M. Derksen.

Ter herinnering aan

Janus (Adrianus Antonius) van Rosmalen

Hij werd geboren te Rosmalen op 9 mei 1925 en overleed te 's-Hertogenbosch op 23 februari 1997.

Na de uitvaartdienst in de H. Lambertuskerk te Rosmalen namen we afscheid van hem in het crematorium "Maaslanden" te Vlijmen op 28 februari 1997.

Vergeet hem niet, die heel zijn leven
God en Plicht is trouw gebleven,
die uitgeput en moegestreden,
een beter land is ingetreden,
alwaar hij u eens wederziet.
Bidt voor hem, vergeet hem niet.

Janus is er niet meer.

Hij werd geboren in Rosmalen en groeide op in een normaal gezin. Toen de dag kwam dat hij de dienstplicht moest gaan vervullen en de boot vertrok naar het verre Indië, wist hij niet wat de toekomst hem zou brengen.

Maar toen zijn onderdeel met al zijn kameraden naar huis vertrok, moest Janus nog drie maanden langer blijven. Dat was voor hem een grote tegenslag.

Bij zijn thuiskomst begon pas goed de lange lijdensweg van zijn leven. Wat hij in Indië had opgelopen, is hij zijn leven lang niet meer kwijtgeraakt. Desondanks zette Janus zich in voor het verenigingsleven. Op vele fronten maakte hij zich daarvoor verdienstelijk.

Ook nam hij de zorg voor zijn moeder op zich. Hij heeft haar tot de laatste dag verzorgd, ondanks de handicap waarmee hij moest leven.

bergafwaarts met Janus. Op 23 februari maakte een hartstilstand een einde aan zijn lijdensweg.

Graag hadden we Janus nog een poosje in ons midden gehouden. Zeker als je zag hoe hij opleefde als hij de kinderen en kleinkinderen van zijn broers en zusters hoorde en zag. Vanwege zijn ziekte was hem nooit het geluk van een eigen gezinsleven gegeven. Zijn "geluk" was zijn eigen "stekkie", waar hij de laatste jaren, na zijn hersenbloeding, doorbracht. Hij kwam de laatste tijd niet veel meer buiten de deur.

Janus, helaas moeten we afscheid van je nemen en dat doet pijn. Maar één ding is zeker: in gedachten zul je altijd bij ons zijn!

Namens ons allen betuigen wij u onze oprechte dank voor uw medeleven en gebed tijdens het leven en de ziekte van "Onze Janus."

Familie van Rosmalen

Verharde wegen in Rosmalen en Nuland

Toon Heymans

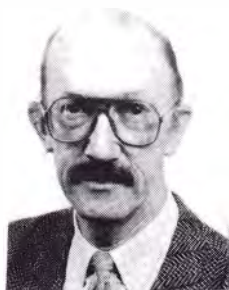
Van Jan Verhoeven ontving ik dit artikel dat door de ons helaas ontvallen Toon Heymans indertijd werd geschreven (Harry Coppens).

Vroeger vond men in Rosmalen en Nuland slechts onverharde zandwegen. In de zomer droog zand en in de winter door modder en slijk bijna onbegaanbaar. In onze tijd met honderden kilometers lange klinker- en asfaltwegen kan men zich die situatie nauwelijks meer voorstellen.

Door het Gemeentebestuur van Rosmalen werd bij raadsbesluit van 5 juli 1867 besloten om een klinkerweg aan te leggen vanaf Rijksweg Nr. 8. Deze liep vanaf de Rijksweg door de Molenhoek (thans Heer en Beekstraat en Mazairaclaan geheten), Weidestraat en Dorpsstraat tot aan het begin Nieuwendijk. De lengte was 2770 el (1884 meter) en de breedte 3,5 el (2,38 meter). Het werk zou bestaan uit het maken van grondwerk en het leveren en verwerken van klinkers (waalformaat, 18 x 10 x 5cm). Het werk werd op 10 maart 1868 aanbesteed door aannemer H.R. Hendriks uit Oss voor een bedrag van f 15.110,75 (dus f 3,14 per vierkante meter voor grondwerk, bestraten en één jaar onderhoud). Voor Hendriks stonden J. Hilden uit Grave en G. Hendriks uit Den Bosch borg. De gemeente Rosmalen kreeg 50% subsidie van Gedeputeerde Staten. De weg was vrij van tolheffing.

In de gemeente Nuland werd de eerste klinkerweg aanbesteed op 18 november 1871. Deze weg liep vanaf de Rijksweg door de Klepelstraat en de Kerkstraat tot bij de polder van der Eygen. De lengte was 1649 el en de breedte 3,5 el. De weg moest eveneens bestraat worden met klinkers van waalformaat. Aannemer was eveneens H.R. Hendriks uit Oss voor f 10.255,-. Ook de Gemeente Nuland ontving 50% subsidie.

Nederland in de Tweede Wereldoorlog

Antoon van Pinxteren.

Antoon van Pinxteren

Toon van Pinxteren schreef voor de bevrijdingsfeesten van Hintham deze revue, die met de leerlingen van de Annaschool werd opgevoerd op 23 juni 1945. Sommige Hinthammers zullen deze opvoering nog wel in hun herinneringen hebben bewaard. De schrijver van deze revue is in Rosmalen geen onbekende. Zijn levensloop ziet er in grote lijnen als volgt uit. Hij wordt geboren in Nuland op 9 maart 1922 als zoon van Frans van Pinxteren, Hoofd der School aldaar. Evenals zijn vader

gaat hij naar de Bisschoppelijke Kweekschool in Den Bosch en slaagt voor onderwijzer in juni 1940, een maand voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. In 1940 heeft hij tijdelijke betrekkingen in Nuland en de Kruisstraat.

Daarna is hij twee jaar Onderwijzer in Escharen (Grave), van 1943-1944. In september 1944 solliciteert hij in Hintham, door daar te voet vanuit Nuland heen te gaan. Hij wordt er in december van dat jaar benoemd. Vanaf 1950 is hij vijf jaar Hoofd der School in Hintham en daarna vijftien jaar leraar aan de Paulus Mulo Den Bosch en docent aan de Meao. Van 1970 tot 1982 is hij leraar Reeburg Mavo te Vught.

In revue-vorm worden de belevenissen van Nederland in de Tweede Wereldoorlog weergegeven. Het geheel wordt gespeeld door 20 à 30 jongens en meisjes. Zang, declamatie, spreekkoor en aankondiger (trompetter) vormen de onderdelen van het geheel. Tevens wordt de Nederlandse vlag vertoond. Met dank aan Leo v.d. Plas (Harry Coppens).

(D=demonstratie; T=trompetter; Z=zang; C=declamatie; S=spreekkoor; 1,2,3=Rij 1,2,3; V=verzet)

Deel 1

D Van wat er leeft in de harten der jeugd.
(Kinderen in rijen; Nederlandse vlag ghesen.)

T 9 mei 1940!

Z Wij leven vrij, wij leven blij. (Plotseling wordt, zo mogelijk met een pistoolschot, dit lied afgebroken; de vlag daalt, doch wordt gedurende het spel steeds zo gehouden, als teken dat Nederland zichzelf bleef.)

T 10 mei 1940. Nederland overweldigd!

D (Moet krachtig zijn, en verbeterden woede doen blijken.)

Een monster stoorde ruw dit lied
Dat ons zo dierbaar was.
Ellende lag slechts in 't verschiet
Beseften wij al ras.

De vijand greep ons landje aan,
Een lijdensbaan begon.
De vijand trachtte of hij stilaan
Landsliefde doden kon.

Maar ondanks d'eerste harde slag
Stond Neerlands Volk nog sterk.
Direct na meimaands onheilsdag
Begon 't zijn moeilijk werk.

T De oorlogsjaren. Eerste foltering: afbraak van Nederland.

Z Merck toch sterk

S Nederland bezat een schoonheid
Door ons eerst te min beseft.
Toen zij wreed werd afgebroken,
Werden wij eraan gehecht.

Rotterdam en and're steden
Waren toen reeds deels verwoest.
Prikdraad kwam om Rijksgebouwen
Die d'ss beschermen moest
Mooie lanen moesten wijken,
't Schone landschap werd vuil besmeurd.
Veel Naziplakkaten op de borden
Hebben wij wel afgescheurd.
Nederland bezat een rijkdom
Alom op deez'aard bekend.
's Vijands roversogen blonken:
Armoe waren zij gewend!

Stelselmatig werd gestolen
Wat eens Neerlands rijkdom was.
Geld en vee, machines, koren
Kwam aan d'overkant te pas.

Dan had Neerland nog beschaving
Door eenieder hoog geëerd.
Daarin ook kwam vlug 'verand'ring
Wat eerst goed was, werd verkeerd.

T Toen kwam de tweede slag: de slavernij.

C Het overweldigd volk moest gaan werken
in de wapenfabrieken van de bezetter.

Vaders moesten afscheid nemen van hun dierbaar bezit, hun huis en gezin. Er bleven schreiende moeders achter, schreiend om hun mannen en zonen. Maar nog hardere slagen troffen ons volk. Meer mensen werden deelachtig aan het slavenlot. Maar nu, wreed opgejaagd uit huis gedreven, bij razzia's opgepikt, in ellendige spoorwagons saamgepakt. Doodstraf gold voor de onwilligen! In de fabrieken doodsangst voor de bombardementen. Die slavernij was haast té zwaar!

Maar God, die gaf dit kruis,
Gaf ook de kracht tot 't dragen
God, breng weer allen thuis,
Willen wij U vurig vragen.

T Neerland is nog meer gekweld.

C (*Drie rijen die beurtelings een aanklacht uiten tegen de tiran.*)

1 't Oranjehuis moest van de wand
En uit een ieders woon geband,
De N.S.B. bestuurde 't land
Alle verenigingen werden ontbonden,
Al dat mooie werd geschonden,
Opdat w'ons niet verzetten konden.
Het recht der ouders werd verwrongen,
En d'Arbeidsdienst ons opgedrongen,
Waar Duits moest worden, Neerlands
[jongen.

2 Nooit werd ons volk met rust gelaten,
Men zette gevangen 's lands soldaten,
In kampen, van vrouw en kind verlaten.
Denk aan de vreselijke noden,
Onder't verdrukte volk der Joden,
Betreuren zij niet vele doden?
Hitlerjugend langs de wegen
Volksdienst hadden wij gekregen,
Van propaganda maar gezwegen.

3 Met alle rechtvaardigheid werd gebro-
[ken,
Zonder meer doodvonnissen uitgespro-
Voor hen, die den tiran ontdoken.

Gijzelaar is ook een woord,
Door ons vaak met smart gehoord,
Alsook van 's Landwachts laffe moord.

Ook U, o God heeft men getart,
Men wilde U bannen uit ons hart,
En brengen heidense cultuur, o smart.

T In Neerlands kerken zong men:

Z (*Zeer smekend*) Parce, Domine.

T Nederland, pas op; men wil U met zoete beloften voor 't Nationaal Socialisme zien te winnen.

Z "O Nederland! Let op Uw saek."

T Luister hoe Nederland zich heeft verzet.

V Zaagt gij de woede in 's vijands blikken
Hij zou ons volk zo graag zien knikken,
En zien buigen voor zijn troon.
Maar al zijn lieve'en laffe streken,
Altijd tevergeefs gebleken,
En hem wachtte niets dan hoon.

Germanen meende hij ons te maken
En dacht "'t zijn maar onnoz'le snaken,
O, die praat ik nog wel om."
Maar toen zijn pogingen begonnen,
Had Nederland zich vlug bezonnen
Neen, *Holländer* zijn niet dom.

Als Nederland slechts wilde horen
Zou 't recht en vrijheid zijn beschoren
Volgens de Germaanse wet!
Maar ieder op het schip ging muiten
En alles wat men deed bleef stuiten
Op het lijdelijk verzet.

Dat wij, o vijand, trouwe bleven
Aan 't Vorstenhuis, door God gegeven
Was uw allergrootste smart.
'n Enk'le lafaard daargelaten,
Liet iedereen u rustig praten,
En behield zijn Hollands hart.

T Maar Nederland heeft zich ook openlijk verzet.

C De vijand wilde de volkskracht fnuiken
Daar wist men raad op: onderduiken!
Gebrek hadden die duikers geen van al-
[len

Voor hen werden bonnenbureaus over-
[vallen.

Wilde men gijzelaars gevangen nemen
Dan ging rap de politie er henen.

Zij werden gewaarschuwd overal
Ontliepen zo des vijands val.

Een vals persoonsbewijs gegeven,
Aan hen die graag uit Duitsland bleven.

Wij kenden de toestand uit d'onder-
[grondse pers
Tjonge wat zat zij den vijand dwers.

Was er soms ergens de SS aangerand
Dan werd vlug vernietigd Bureau Bur-
[gerlijke Stand.

Hollands soldaten moesten verdwijnen
Valse *Ausweise* gingen verschijnen.

Veel radio's werden nooit afgegeven,
Zodat wij toch nog op de hoogte bleven.

Geheime berichten zijn ook uitgezonden,
Bestemming was meestal: Berlijn niet,
[maar Londen.

Terwijl de *Wehrmacht* zich vermaakte
[met muziek

Pleegde de werkmansabotage in fabriek.

Een ontspoorde munitietrein lag langs
[de baan

Volgens DNB was dan een misdaad be-
[gaan.

Het verzet zag men soms in Duits kledij
En maakte zo vele gevangenen vrij.

Sommigen gingen des nachts niet naar
[bed

Dan werden bevriende piloten gered.

Schoot soms de Landwacht een Neder-
[lander dood,

Dan trof hem op zijn beurt een zelfde
[lood.

Dapper is't werk door den spoorman
[verricht

Hij toonde door de staking te kennen
[zijn plicht.

Deel 2: Neerland wordt bevrijd

Z *Wilhelmus van Nassouwe*.

T Dat was begonnen in de herfst 1944.

S Kanonnen dond'ren

Schoten knallen
Granaten ploffen
Bommen vallen.

Huizen branden
Bomen splijten
Muren storten
Gewonden krijten.

Mensen sterven
Velen zuchten
Volken hong'ren
Massa's vluchten.

Kind'ren spelen
Torens kraken
Moeders bidden
Vaders waken.

T Maar Nederland werd vrij!
Al was 't voor dure prijs.

D Hulde en dank gebracht aan de moedige
soldaten die Hintham bevrijdden. Hulde
en dank aan hen die in deze strijd hun
leven lieten. God zal hen belonen. Hul-
de en dank aan hen die ware Vaderlan-
ders waren. Aan de strijders, die vielen
in mei 1940. Aan de onderduikers, die
liever huis en haard verlieten, dan voor
den vijand te gaan werken. Aan de dape-
pere verzetsbeweging, waarvan er velen
hun vaderlandsliefde met een vreselijke
dood moesten betalen. Aan de gijzelaars
en gevangenen, die voor Nederland le-
den en die voor Nederland stierven. Aan
saboteurs en stakers, die voor de goede
zaak bittere smaad verdroegen. Dank
ook aan u, die nooit met de vijand heul-
de, maar Nederland en het Koningshuis
steeds trouw bleef. Dank en hulde aan
U, die de hoop in het hart bewaarde, de
hongersnood en de storm der bevrijding
trotselde, en verbeterden en moedig, de
offers van vernieling en dood aanvaard-

de. Niet in 't minst dank en hulde aan
U, Nederlandse Strijdkrachten.

T Tot hulde en dank aan alle Geallieerden
voor de bevrijding van Nederland.

Z *God save the King*

T 5 mei 1945. Eindelijk algehele bevrijding
van ons Vaderland.

D Hoera! Zo juichen wij!
Want Nederland is vrij.
Gebroken is des vijands macht
Verdwenen is zijn wrede kracht
Voorbij de slavernij
Hoera! zo juichen wij!
Vooruit! zo willen wij.
Treed aan nu, zij aan zij
Een ieder moet weer aan de slag
En wat er ook gebeuren mag
Hou 't vaderlandje vrij
Vooruit! zo willen wij.
O Heer! zo smeken wij
Neem op in d'englenrij
De dapp'ren, die hier stierven wreed
Verzacht ook ons ontzaglijk leed
En maak ons volk weer blij
O Heer! zo smeken wij.

Z Aan U, o Koning der Eeuwen.

T Nederland zal herrijzen.

Z O schitterende kleuren van Nederlands

vlag.

S Op ons heeft Neerlands toekomst de
[hoop gericht.
Wij, Neerlands Jeugd, zullen doen ons
Wij zullen strijden [plicht.
Voor welvaart en voor recht
Wij zullen werken
Zoals de plicht ons zegt.
Wij zullen blijven
O God Uw rechterhand
Wij zullen leven
Voor U en 't Vaderland

T Want ons zo dierbaar Nederland moet
herrijzen.

Z Holland dierbaar land der vaad'ren.

T En Gij, Oranjehuis, zijt eindelijk weer in
ons midden.

S Welkom Oranjehuis
Zo roepen wij nu luid
Welkom Oranjehuis
Uw ballingschap is uit.

Z Wees begroet met jubeltonen.

S Trouw aan 't Oranjehuis
Beloven wij deez' dag
Trouw aan 't Oranjehuis
Wee, die ze breken mag.
(Slot:) Wilhelmus.

Gedicht op perkament

In *Rosmalen Vroeger* van Henk de Werd staat vermeld, dat er op zaterdag 23 juni 1945 een apart bevrijdingsfeest was geweest met activiteiten voor onze schoolkinderen, dat veel vol-doening gegeven had aan de organisatoren (het onderwijzend personeel met verschillende ouders van schoolgaande kinderen). Het programma van die dag vermeldde: 9:00 uur: ge-zongen H.Mis van dankbaarheid; 10:00 uur: bevrijdingsrevue *Nederland in oorlog*, door de schoolkinderen, in zang, declamatie en spreekkoor, van A. v. Pinxteren.; 13:30 uur: begin der kinderspelen; 16:30 uur: tractatie der kinderen, ook die van 3 tot 6 jaar; 17:00 uur: pop-penkast met levende poppen; 18:30 uur: vervolg kinderspelen met gecostumeerd voetballen; 19:30 uur: prijsuitdeling - slot. Op deze 23ste juni werd een prachtig gedicht aangeboden 'op perkament':

Vijf jaar lang woedde de oorlog
over ons arm landje heen.
Lange, bange, droeve jaren
waaraan geen einde kwam, naar het scheen.
Vijf jaren kenden wij geen vreugde
doch beseffen deden wij het niet.
Wel was er een donk're dreiging
die ons zieltje nooit verliet.
Eindelijk konden wij weer juichen
'n nieuwe dageraad verscheen.
We zongen weer *Oranje Boven*
want de vijand, die was heen.
Om die vreugde goed te vieren
werd voor ons een feest bedacht.
Feest van zang, spel en tractatie
waarom ieder kindje lacht.
't Begon al heel vroeg in de morgen
met een H. Mis van dank
Om O.L. Heertje te aanbidden
in de kerk vol kleur en klank.
Daarna is een feest begonnen
wat wel niemand had verwacht.

Zo mooi en leuk en ook zo lekker
overal had men aan gedacht.
Muziek en zang en allerlei spelen
tractatie, prijzen o zo fijn
En tot slot de grootste zotheid
Van Jan Klaassen en Katrijn.
Wij willen onzen dank hier brengen
aan hen die ons dat hebben bereid.
Die met vreugde aan dit werk begonnen
ten koste van hun vrijen tijd.
Ten zeerste aan de milde gevers
van geld en goed en materiaal.
En allen die voor ons werkten
onzen dank voor alles, allemaal.
Speciaal onzen dank aan den Hr. Broeren
en 't onderwijzend personeel.
Aan de Heeren van de feestcommissie
zij werkten allen hard en veel.
Wij zullen nimmer meer vergeten
dat Gij ons gaf deez' mooie dag.
Wij willen voor U bidden.
Dat God het U belonen mag.

Rosmalen heeft alles

Muziek en tekst: Han v.d. Heuvel, R.v.d. Laar, J.v. Nuland

refrein
Rosmalen heeft u veel te geven
Rosmalen heeft van alles wat
Een oergezellig durpsleven
En de allure van een stad
Rosmalen heeft u veel te bieden
Rosmalen heeft alles in huis
Gewone mensen en bekakte lieden
Hier voelt iedereen zich thuis

couplet 1
De makelaar geeft hier huizen cadeau
En onze winkels hebben niveau
En overal zijn parkeerplaatsen zat
Rosmalen, dat is dat
Je ruikt hier niets van 't mestoverschot
De ambtenaar werkt hier vlotter dan vlot
De keielegger heeft geen last van zijn knie

Rosmalen ,beter kan het nie

couplet 2
De metselaar doet hier 's avonds z'n werk
De pastor heeft een bomvolle kerk
De wandelaar vindt geen poep op zijn pad
Rosmalen, dat is dat
De docent staat voor een keurige klas
Een O.J.C. er die krijgt nimmer een jas
En die houser koopt hier zijn XTC
Rosmalen, mooier kan het nie

refrein
Rosmalen heeft u veel te geven
Rosmalen heeft van alles wat
Een oergezellig durpsleven
En de allure, de allure van een stad

De bewoning van een stukje van de huidige Molenstraat in de Tweede Wereldoorlog¹

drs. Ton van den Elzen

In mijn vorig jaar verschenen boek *Wel gestorven, niet vergeten*, handelend over de inwoners van Rosmalen die slachtoffer werden van de Tweede Wereldoorlog of van de politionele acties in het voormalig Nederlands Oost-Indië, heb ik reeds melding gemaakt van het manuscript *Tussen bezetting en bevrijding van Aver Grond* door. Achter deze naam gaat A.L.M. (Guus) Verzantvoort schuil.

Een gedeelte uit dit manuscript werd geciteerd (blz. 19-20) bij de bespreking van het tweede Rosmalense oorlogsslachtoffer, de broer van Guus, C.L.M. (Karel) Verzantvoort. In dit manuscript staat echter meer.

Zo beschrijft Guus onder meer de straat waarin hij woont en het gezin waarvan hij deel uitmaakt. Voor alle voor- en achternamen gebruikt hij schuilnamen, waarvan echter, omdat wij weten wie de schrijver was, waar hij woonde en hoe de samenstelling van de familie was, de werkelijke namen vrij gemakkelijk te achterhalen zijn.

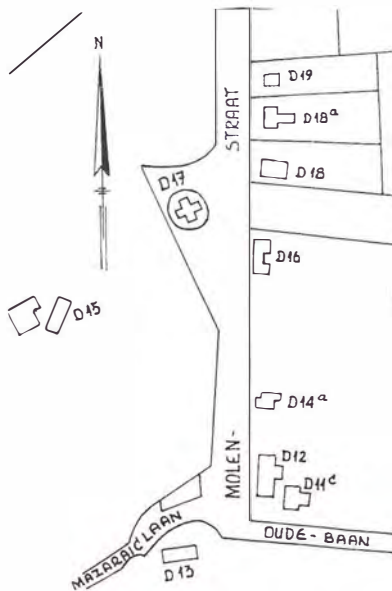
In het manuscript lezen we: "De straat waar de familie De Grauw woonde, was geen drukke straat. Er stonden maar een stuk of acht huizen, behalve het pakhuis dat bij de molen behoorde en de molen zelf. Op de hoek van de straat was de bakkerswinkel van Bert van der Linden. Precies tegenover de bakkerij woonde Herman van Kessel, de molenaar, met zijn gezin. Het huis van de familie De Grauw bevond zich ongeveer in het midden van de straat. Links daarvan woonde de familie Van Dijk, ook een groot gezin, terwijl het huis aan de rechterzijde van de familie De Grauw bewoond werd door de Hendriksen. Het gezin De Grauw bestond uit dertien personen. Behalve vader en moeder waren er negen jongens en twee meisjes. De oudsten waren reeds getrouwd. Dat waren Frank, Ferd, Geert, Johan en Wim. De twee meisjes en de vier jongste kinderen waren nog thuis. Van de vier jongsten was Freek de oudste. Dan volgde Hans, daarna Rob en als laatste Martin, die nu 'n jaar of zeven was."

Zijn eigen familie, de familie Verzantvoort-Doomernik gaf Guus dus de familienaam De Grauw. Deze familie kwam op 14 november 1928 van 's-Hertogenbosch naar Rosmalen, waar zij ging wonen in de Molenstraat D36 (thans is dit Heer en Beekstraat 36, bewoond door M. van Grinsven). In 1933 liet de familie een huis bouwen in de huidige Molenstraat, dat jarenlang het huisnummer D18a had (zie

¹ Dit artikeltje is alleen bedoeld om de namen te onthullen van de personen die in het volgende artikel, Duiven en de Duitse bezetting, met schuilnamen worden aangeduid. Daarom wordt geadviseerd dit artikeltje eerst te lezen.

kaartje). Nadat de ouders dit pand verlaten hadden, werd het eigendom van hun zoon Louis. In 1986 werd het verkocht aan A.J. de Rouw, die het liet slopen en er een nieuwe woning bouwde. Thans wordt dit pand aangeduid met Molenstraat 20.

De bewoning van deze straat was in de Tweede Wereldoorlog als volgt: D11c. M. van Rosmalen-van der Heijden, D12. Th. Verbiesen-van Lith (=in het manuscript bakkerwinkel van Bert van der Linden genoemd), D13. J. v. Lith-Hermens (=in het manuscript Herman van Kessel, de molenaar, met zijn gezin), D14a. Th. Verbiesen-Heijmans (=Bert van der Linden), D15. A. v. Crey-Broeren, D16. Stoomgemaaltje v. Lith (=in het manuscript het pakhuis dat bij de molen behoorde genoemd), D17. Windmolen v. Lith, D18. H. v. d. Heijden-v. Schijndel (=in het manuscript de Hendriksen genoemd), D18a. W. Verzantvoort-Doomernik (=familie De Grauw), D19. R. Verberne-Frensen (=in het manuscript de familie Van Dijk).

Guus geeft een summier overzicht van de samenstelling van het gezin. Een uitvoerige opsomming ziet er als volgt uit: Wilhelmus Carolus Michaël (Willem) Verzantvoort (23.04.1886 Oosterhout-10.03.1958 Boekel) trad op 31-08-1912 in 's-Hertogenbosch in het huwelijk met Catharina Francisca (Cato) Doomernik (20.07.1891 's-Hertogenbosch-25.02.1959 Rosmalen). Uit dit huwelijk werden elf kinderen geboren, negen jongens en twee meisjes, allen in 's-Hertogenbosch, met uitzondering van Cor, die in Culemborg werd geboren en Bob en Lambert, die in Rosmalen het levenslicht zagen.

De kinderen in dit gezin:

1. Carolus Ludovicus Maria (Karel)	06.07.1913- 22.01.1943	Vught	-Frank- ²
2. Ludovicus Theodorus (Louis)	08.05.1915-02.08.1986	's-Bosch	-Ferd-
3. Cornelis Henricus Wilhelmus (Cor)	10.07.1916-03.08.1989	's-Bosch	-Geert-
4. Johannes Fredericus Carolus (Jo)	02.05.1918		-Johan-
5. Wilhelmus Fredericus (Wim)	05.08.1919		-Wim-
6. Catherina Theodora Maria (Toos)	07.12.1921		-Corry-
7. Theodora Francisca Johanna Maria (Thea)	12.05.1923		
8. Fredericus Augustinus (Frits)	09.05.1925-02.06.1957	Rosmalen	-Freek-
9. Augustinus Lambertus Maria (Guus)	21.02.1928-27.08.1994	's-Bosch	-Hans-

² Tussen de liggende streepjes bij deze elf kinderen staan de schuilnamen die Guus in het manuscript gebruikt.

10. Gerardus Henricus (Bob)

03.12.1930-06.05.1969 Eindhoven -Rob-

11. Lambertus Jacobus (Lambert)

01.12.1932

-Martin-

Waarschijnlijk komen door dit artikel alle personen die in het volgende artikel met schuilnamen aangeduid zijn, voor een groot aantal lezers weer echt tot leven.

Duiven en de Duitse bezetting¹

drs. Ton van den Elzen

Dat duiven ideaal zijn voor het overbrengen van berichten was al in de Oudheid bekend. Het eerste voorbeeld hiervan vinden we in het boek Genesis van het Oude Testament. Daarin staat de geschiedenis van Noach opgetekend. Volgens dit verhaal bouwde Noach, die bij de zondvloed om zijn rechtschapenheid werd gered, op goddelijk bevel een ark, waarin hij en zijn hele familie gedurende de zondvloed een schuilplaats vonden. Ook van alle kruipende dieren en alle vogels moest hij één paar meenemen tot instandhouding van de soort op aarde. Het gedeelte waarin een duif in actie komt, luidt als volgt²: "Na verloop van veertig dagen opende Noach het venster dat hij in de ark had aangebracht. Hij liet een raaf los, die heen en weer bleef vliegen tot het water op de aarde was opgedroogd. Toen liet hij een duif los, om te zien of het water al van de aardbodem was weggestroomd. Maar de duif vond geen plek waar zij haar pootjes kon neerzetten, en keerde bij hem terug in de ark; want het water bedekte nog heel de aardbodem. Noach stak zijn hand uit, pakte de duif en haalde haar weer bij zich in de ark. Nu wachtte hij nog eens zeven dagen en liet opnieuw de duif uit de ark los. Toen de duif tegen de avond bij hem terugkwam, met een groen olijfblad in haar bek, begreep Noach dat het water van de aarde weggezakt moest zijn. Hij wachtte nog eens zeven dagen en liet opnieuw een duif los: maar deze duif keerde niet meer bij hem terug. Zo wist Noach dat de aarde droog was."

Verordening: ringen!

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in alle door de Duitsers bezette landen en dus ook in Nederland talrijke verordeningen uitgevaardigd. Twee hiervan had-

¹ De lezer wordt aangeraden eerst kennis te nemen van het voorafgaande artikeltje, *De bewoning van een stukje van de huidige Molenstraat in de Tweede Wereldoorlog*. Daarin wordt namelijk een aantal schuilnamen onthuld die in dit artikel worden gebruikt. Zo komen de achter nietszeggende namen verscholen personen tot leven. Hierdoor worden de gebeurtenissen veel interessanter voor hen die deze personen en het stukje Rosmalen waarin zij woonden, gekend hebben.

² Willibrordvertaling. Geheel herziene uitgave 1995, Katholieke Bijbelstichting.

den betrekking op het houden van duiven (zowel post- als sierduiven). De eerste verordening die de *Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied*, Seyss-Inquart, liet uitgaan, was No. 140/1941, uitgevaardigd te 's-Gravenhage op 25 juli 1941. Over de postduiven werd -kort samengevat- het volgende bepaald:

- Hij die postduiven in zijn bezit heeft, moet lid zijn van het Nationaal Verbond van Nederlandsche Postduivenhouders.

- De leden van het Verbond dienen te voldoen aan de bevelen, die de Duitse Weermachtsbevelhebber in Nederland over het houden van duiven heeft gegeven of geeft.

- De duiven moeten onmiddellijk van ringen worden voorzien. De ringen worden door het Verbond uitgegeven en moeten daar worden aangevraagd.

- Een lijst van de duiven moet door iedere duivenhouder in drievoud worden gemaakt en ter afstempeling aan de burgemeester worden overgelegd. De lijst dient de naam van de duivenhouder en de ringen der duiven te vermelden.

- Een lijst dient zichtbaar "aan den slag³ te worden opgehangen". Een tweede exemplaar dient aan het Verbond te worden toegezonden. Het derde exemplaar wordt op de gemeentesecretarie bewaard.

- Bij wijzigingen moet op dezelfde manier worden gehandeld.

- Is een duif gestorven, dan moet de poot waaraan de ring is bevestigd, bij het eerste gewricht worden afgesneden en met de ring bij de burgemeester worden ingeleverd.

- Het is verboden duiven, hoe ook genaamd, vrij te laten vliegen.

- Het houden van duiven is verboden: op schepen; aan personen die joden zijn of als joden worden aangemerkt; aan buitenlanders en staatlozen, met uitzondering van personen die de nationaliteit van het Duitse Rijk bezitten.

- Verder treffen we in deze verordening bepalingen aan over het houden van duiven die ringen dragen die niet door het Verbond zijn uitgegeven en wat men moet doen als een vreemde duif het hok binnenvliegt.

- Het is verboden duiven te verkopen, te verruilen, weg te schenken of ook slechts tijdelijk aan anderen te laten. Ook is het verboden duiventoonstellingen te organiseren.

- De burgemeester moet er zorg voor dragen dat duiven zonder eigenaars of verwilderde duiven terstond worden gedood.

- In artikel 15 worden de sancties genoemd die op de diverse overtredingen staan (variërend van een gevangenisstraf van één tot vijftien jaar).

³ In de Duitse tekst staat "Am Schläge". Schlag is in het Nederlands duiventil. Het woord slag werd en wordt in bepaalde delen van Nederland in deze betekenis gebruikt. Echter niet in het zuiden van ons land. Daarom zou men beter van hok kunnen spreken.

Verordening: poten inleveren!

Nadat op deze wijze een inventarisatie van alle duiven in Nederland had plaatsgevonden, werd op 3 augustus 1942 Verordening 86/1942 uitgevaardigd. De belangrijkste punten uit deze verordening: "Hij die duiven houdt, moet deze binnen een week na het in werking treden van deze verordening slachten, de pooten, waaraan een ring is bevestigd, bij den burgemeester der gemeente inleveren en zijn hok onverwijld sluiten."

"De burgemeester verzegelt binnen twee weken na het in werking treden van deze verordening de zich binnen zijn gemeente bevindende hokken. Hij onderzoekt of de ringen van alle ten gemeentehuize geregistreerde duiven zijn ingeleverd. Het resultaat van het onderzoek bericht hij uiterlijk een maand na het in werking treden van deze verordening aan den Höheren Wehrmachtsnachrichtenoffizier bij den Deutschen Weermachtsbevelhebber in Nederland. Hij geeft hierbij de namen op van de duivenhouders die aan hun verplichting tot inlevering niet hebben voldaan."

Bovendien vinden we in deze verordening nog een aantal minder belangrijke bepalingen, o.a. wat te doen als een duif binnenvliegt; dat de burgemeester er zorg voor moet dragen dat duiven zonder eigenaars of verwilderde duiven onverwijld worden gedood; wat te doen als iemand kennis draagt van het ongeoorloofd houden van duiven. Tenslotte worden ook de sancties op overtredingen genoemd.

Het gevolg van deze verordening was dat er in Nederland begin augustus 1942 12 miljoen postduiven en 48.000 sierduiven werden afgeslacht. Ook in Rosmalen met zijn talloze duivenmelkers moesten duizenden duiven worden afgeemaakt. Dat dit voor de echte duivenliefhebbers een uiterst moeilijke opgave was die veel verdriet veroorzaakte, zal iedereen duidelijk zijn. Slechts vier- à vijfduizend duiven konden worden gered.

Zoals overal hebben ook in Rosmalen enige duivenliefhebbers geprobeerd hun duiven van de dood te redden. Een van hen was Bert van der Linden. Hoe dat hem is vergaan, is opgetekend in het manuscript *Tussen bezetting en bevrijding* van Aver Gronddoor. Van dat manuscript heb ik melding gemaakt in mijn vorig jaar verschenen boek *Wel gestorven, niet vergeten*. Over het houden van duiven in de bezettingstijd heeft Gronddoor het volgende genoteerd. "Wat het houden van postduiven betreft, ook daar was de controle streng op. Immers, postduiven konden berichten overbrengen van of naar de vijand. Ieder die getrappeerd werd op het houden van zulke duiven, werd zwaar bestraft. Nu woonden er in het dorp veel duivenmelkers, dus zouden ook daar veel duiven opgeruimd moeten worden. Voor Bert van der Linden was het wel een heel zware slag. Die had er veel, waaronder heel goede wedstrijdvliegers. Ja, Bert had heel wat prijzen gewonnen met zijn duiven. Voor hem was die Duitse maatregel dus een catastrofe. Zag men vroeger in het dorp honderden duiven vliegen, nu was het alsof die vogelsoort totaal uitgestorven was. Neen, de Duitsers waren nu niet meer zo menselijk..."

Reddingspoging van Rosmalenaar

Verderop vertelt Gronddoor over het spannende avontuur van Bert van der Linden, die zijn duiven wilde redden. Hier volgt zijn verslag: "Hans was op bezoek geweest bij zijn vriend Gerard⁴. Huiswaarts kerende, zag hij in de buurt van de straat waar hij woonde iets zeer eigenaardigs. Namelijk vele buurtgenoten liepen in groepjes naar één bepaald punt van de straat, ergens op de hoogte van bakker van der Linden. Niet alleen mannen zag hij gaan, maar ook vrouwen en kinderen. Hij hield zijn pas in. Wat was hier gaande? Hij vertrouwde het zaakje niet. Men hoorde de laatste tijd zoveel van razzia's. Hij bedacht wat hij nu zou gaan doen. Hij besloot niet rechtdoor te lopen, maar zijn ouderlijk huis via de achtertuin te bereiken. Dat gelukte hem ook, maar toen hij het huis naderde, zag hij dat de achterdeur wagenwijd openstond. Toch zag hij niemand. Dat was vreemd. Hij kon trouwens vanaf de achterdeur door het gehele huis heen kijken, want ook de tussendeuren en de voordeur waren geheel geopend. Aarzelend betrad hij de woning. Neen, er was nergens iemand. Of toch?"

'Wer ist da?'

Boven zich hoorde hij enig gestommel. Hij wist niet goed wat hij doen moest. Wie zat daar boven op de slaapkamers te rommelen? Tenslotte besloot hij om zijn aanwezigheid kenbaar te maken. Hij kuchte. Geen reactie. Wéér kuchte hij, nu iets luider. Toen hoorde hij iemand de trap afstormen, die schreeuwde: 'Wer ist da?'

Hans antwoordde: 'Ich!' 'Wer ist Ich?' schreeuwde de man, terwijl hij nog verder de trap afkwam. Hans kon hem nu zien. Het was een kwaad-uitziende

ken revolver nu halverwege de trap stond. Hans schrok bij het zien van die revolver. 'Ich wohne hier', zei hij benepen.

'Warum sind Sie nicht mit den anderen fortgegangen?' snauwde de Duitser. 'Ich wußte es nicht, ich bin erst jetzt zu Hause gekommen', antwoordde Hans. 'Denn machen Sie schnell heraus zu kommen!' tierde de man. 'Aber wo soll ich hingehen?' 'Draußen stehen deutsche Soldaten, gehen Sie dahin und frage dort weiter!' Hans ging naar buiten. Inderdaad stonden daar nog enige soldaten. Hij liep op een van hen toe en zei: 'Ich habe unsere Wohnung verlassen müssen, aber weiß nicht wohin ich gehen soll.' De door hem aangesproken Duitser leek het tegenbeeld van de man binnen. Heel rustig wees hij Hans naar het einde der straat. 'Laufen Sie

⁴ Dit was Gerrit Vissers, oudste zoon van het echtpaar L. Vissers-Verhagen, dat toen woonde in het pand D 135a (zie blz. 18 van mijn boek).

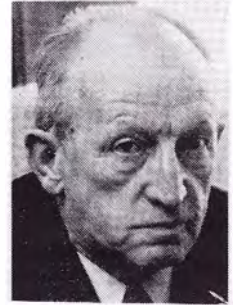
bis an die Bäckerei am Ende dieser Straße. Gehen Sie hinein und da werden Sie Ihre Bekannter zurücksehen.'

Hans begaf zich op weg. Bij de bakkerij aangekomen, stond hij toch wel verwonderd te kijken. De winkel en de bakkerij zelf stonden volgepropt met mensen. Hij opende de winkeldeur en probeerde zich naar binnen te wringen. Met veel moeite slaagde hij daar ook in. Hij keek eens om zich heen. De hele buurt was vertegenwoordigd. Daar zag hij zijn moeder staan. Door een beetje dringen wist hij bij haar te komen. 'Moeder, wat is er toch aan de hand?' vroeg hij. 'Ik weet het ook niet precies, mijn jongen', antwoordde zij, 'maar ik heb horen zeggen, dat er postduiven gevonden zijn. Nu schijnen zij bang te zijn, dat daarmee berichten zijn doorgegeven, of misschien nog doorgegeven worden. Nu willen die Duitsers er achter komen, van wie die duiven zijn.'

Het was benauwd in de bakkerij van Bert van der Linden. Geen wonder, met al die op elkaar geperste mensen. Bovendien moest het werk in de bakkerij doorgaan. Er werd gekneed en de ovens brandden in volle glorie. Nu ontdekte Hans ook zijn broer Freek. Weer wrong hij zich door de massa heen. Van hem vernam hij wat er gebeurd was vóór hij zich bij de anderen gevoegd had.

De Duitsers hadden een hele rij mannen, waaronder Freek, zijn vader, de naaste burens Van Dijk en Hendriks en nog vele anderen, vóór de winkel opgesteld. Met het geweer in de aanslag hadden zij de mannen één voor één gesommeerd de naam van de eigenaar der duiven te noemen. Daarbij hadden ze bedreigd om allen neer te schieten als de dader niet snel bekend werd. Toen niemand de naam van de eigenaar kon of wilde noemen, waren ook zij de bakkerij ingestuurd. Nu hadden de Duitsers een ultimatum gesteld. Zou de dader zich niet binnen een uur gemeld hebben of door anderen zijn aangewezen, dan zouden zij tot strenge maatregelen overgaan. Iedereen was in angst en spanning. Wat die maatregelen van de Duitsers inhielden, daarover maakte niemand zich illusies. Te vaak had men van dergelijke wraak-acties gehoord. Neen, er was maar één oplossing mogelijk, de 'dader' moest zichzelf melden. Hoewel iedereen Bert van der Linden zelf voor de eigenaar van de duiven hield, was niemand genegen om zijn naam te noemen. Hij zelf liep door de bakkerij en de winkel heen of er geen vuiltje aan de lucht was. Bert was, in tegenstelling tot alle anderen, de rust zelve.

De Duitsers die de duiven ontdekt hadden, waren ingekwartierd bij de molenaar. Van Kessel was het met deze inkwartiering wel niet eens geweest, maar hij had zich te buigen voor de mannen die hier sinds 1940 de dienst uitmaakten. Ongeveer 'n kwartier vóór het verstrijken van het ultimatum zag men plots Bert van der Linden naar een der Duitsers toe gaan en op fluisterende toon een gesprek met hem beginnen. Even later mocht iedereen de bakkerij verlaten en zich naar huis begeven. Toen de familie De Grauw thuiskwam, bemerkte zij, dat het hele huis over-

Theodorus Cornelis
(Dirk) Verbiesen
(11.06.1901 Rosmalen -
22.09.1987 Rosmalen)

hoop gehaald was. De radio was gelukkig niet ontdekt. Die lag nog precies zoals altijd, wanneer die niet in gebruik was, veilig in de schuilplaats. Corry moest tot haar verdriet constateren dat haar spaarpot, waarin door haar en Jack⁵ al een aardig sommetje was verzameld voor hun uitzet, verdwenen was. Vierhonderd zilveren guldens waren hen ontstolen. Jack deed daarvan nog wel aangifte bij de Duitse commandant, die beloofde het geval te onderzoeken, maar nooit hebben zij een cent van hun verdwenen bezit teruggezien.

Bert van der Linden had zich vrijwillig als de eigenaar van de postduiven gemeld. Daar de Duitsers nogal eens bij hem in de winkel kwamen en hem dus eigenlijk wel zo'n beetje kenden, viel de straf mild uit. Hij werd door hen veroordeeld tot het bakken van zes taarten. Zij namen zijn jachthonden in beslag en de duiven moesten afgemaakt worden. Na het vernemen van dat laatste gedeelte zijner straf stak hij de weg over en stevende recht op Van Kessel aan, de molenaar, waar die Duitsers thuishoorden. Toen hij niet Van Kessel zelf maar zijn dochter zag, zei hij tegen haar: 'Zeg Fientje, vraag eens aan die Duitsers of ik die duiven voor hen mag bakken?'

Jan Verbiesen

Om te onderzoeken of deze door Guus Verzantvoort opgetekende gebeurtenis bij de familie Verbiesen bekend was, heb ik contact opgenomen met een zoon uit het gezin Th.

Verbiesen-Heijmans, J.B.M. (Jan) Verbiesen, die woont in het pand Molenstraat 34, waar voordien zijn ouders woonden. Deze bevestigde het verhaal en kon nog enige aanvullingen geven. De gebeurtenis speelde zich af ongeveer drie weken voor de bevrijding. De duiven, een veertigtal, waren heel lang verborgen in de tuin van de overburen J. van Lith-Hermens. Achter in deze tuin was een grote houtmijt. Daaronder was een grote kooi gemaakt, waarin de duiven huisvesting hadden gevonden. De ingang was met takkenbossen afgedekt.

Toen deze familie echter inkwartiering kreeg, vond zijn vader het verstandiger om een andere schuilplaats te zoeken. Daarom heeft hij samen met zijn rechterhand Antonius (Rein) Vos (1919-1975, die van jongsafaan tot zijn vijftigste medewerker van Verbiesen was en daarna een café in Berlicum begon) een schuilplaats gemaakt in een pas gerooid aardappelveld, dat lag aan de huidige Bredestraat en dat hoorde bij het uitgebreide complex van de familie Verbiesen. Het aardappelveld werd gebruikt om de schuilplaats af te dekken. Hoe dan ook, kort voor de bevrijding van Rosmalen waren er veel Duitse soldaten in het dorp. Er waren volop activiteiten voor de verdediging tegen de spoedig te verwachten geallieerde aanvallen. Er werden schuttersputjes gegraven en men was voortdurend in het terrein bezig.

⁵ Jack, schuilnaam voor haar toenmalige vriend en latere echtgenoot Koos van der Loo.

Het gevolg was dat twee Duitse militairen die in de ochtend van de achterkant van het stoomgemaaltje door het terrein naar de Oude Baan liepen, de duiven hoorden koeren, waardoor hun schuilplaats ontdekt werd.

In twee manden werden de duiven bij Verbiesen bij de achterdeur gezet. Toen vader Verbiesen dit ontdekte, zei hij tegen zijn vrouw: "Hou jij die Duitsers even aan de praat, dan zal ik proberen mijn beste duiven uit de mand te halen."

Zijn vrouw reageerde daarop met: "Als jij dat doet, dan weten ze precies waar die duiven thuishoren." Vader Verbiesen heeft dit dan ook nagelaten. Wel is die dag voor hem nog

een drukke en spannende dag geworden. De duiven waren 's morgens ontdekt en de buurt werd 's avonds bijeen geroepen. Intussen had Verbiesen een bezoek gebracht aan burgemeester Jhr. H. von Heijden om advies in te winnen hoe deze zaak geregeld kon worden. Von Heijden adviseerde hem de Duitsers mee te delen dat de duiven waren teruggekomen van de diertuin uit Tilburg, omdat de bepaling tot het slachten van duiven niet van toepassing was op duiven die in diertuinen werden gehouden. De burgemeester zegde tevens toe, de toenmalige veldwachter v.d. Els te zullen informeren, zodat hij kon bevestigen dat hij daarvan rapport had opgemaakt. Bovendien had hij contact gehad met een van de Duitse officieren die waren ingekwartierd in het thans door Jan bewoonde pand. Deze had toegezegd dat hij zou proberen de zaak te regelen via de in 's-Hertogenbosch verblijvende commandant. Hoe dan ook, toen in de vooravond de buurt bijeengeroepen werd, wist zijn vader al dat de zaak nog goed kon aflopen.

De veroordeling tot het bakken van zes taarten is inderdaad juist. Het verhaal vermeldt echter niet dat, toen een Feldweibel de taarten bij *tante Jet* kwam ophalen en zij er vier ingepakt had, er plotseling enkele granaten vielen, waarop de sergeant-majoor ijlings de benen nam om een veiliger schuilplaats op te zoeken, de twee overige achterlatend. Daar waar in het verhaal wordt gesproken over jachthonden, betreft het slechts één hond, genaamd Max. Ter aanvulling kan nog medegedeeld worden dat Max zich een dag na de bevrijding weer gemeld heeft bij de familie Verbiesen.

Verborgene duiven

Om nog wat meer aan de weet te komen over de ervaringen van Rosmalense duivenhouders gedurende de bezetting, had ik contact met enkele leden van de in februari 1916 opgerichte en thans zeer bloeiende Rosmalense postduivenvereniging *P.V. De Zwaluw*. Deze vereniging heeft momenteel 103 'vliegende' leden, die samen vijfduizend duiven hebben. De vier hieronder eerstgenoemde personen zijn al meer dan zestig jaar lid.

- **H. (Driek) Hoedemakers, Schoolstraat 31.** Driek, die gedurende de bezettingstijd onderduiker was, had vijftien duiven bij zijn zuster in de Krommenhoek onderge-

bracht. Dit werd ontdekt. Zijn zuster heeft zijn naam niet genoemd. Met een bescheiden geldboete kon deze overtreding worden afgekocht. Zijn beste duiven had hij echter in een kistje in een gat in de tuin bij zijn ouderlijk huis, eveneens in de Krommenhoek, verborgen. Het geheel was met klimopstruiken begroeid. Deze duiven hebben de oorlog overleefd.

- **H. (Driek) van Meurs, Burgemeester Nieuwenhuizenstraat 28.** Deze heeft zich, vanwege de geweldige angst van zijn gezinsgenoten, gehouden aan de voorschriften van de bezetter en volgens de voorschriften gehandeld.

- **J.P. (Piet) van Crey, Dorpsstraat 113.** Piet heeft acht duiven tot enkele weken voor de bevrijding verborgen gehouden. Er kwamen echter zoveel Duitsers in Rosmalen dat hij het risico niet langer acceptabel vond en toen met pijn in het hart afscheid heeft moeten nemen van zijn duiven. Op dat moment had hij nog goede hoop dat Dirk Verbiesen, die onder de veertig duiven er tien van hem had, in staat zou zijn deze door de bezetting heen te loodsen. Zoals we nu weten was dit niet het geval.

- **Marinus van Liempt, Schoolstraat 7.** Met Marinus, had ik eveneens een gesprek. Samen met zijn zwager A. (Toon) van Herpen heeft hij hun beste duiven lang weten te verbergen op de hooizolder van de schuur van zijn ouders N. (Klaas) van Liempt-van Lokven (toen D161). Deze boerderij, thans gesloopt, lag achter de Lambertuskerk. Door de toenemende razzia's werd dit echter bijzonder gevaarlijk. Toen er in Rosmalen weer een uiterst grondige razzia werd gehouden en Marinus op zijn werk was, heeft een bekende, die de schuilplaats van de duiven goed kende, gezorgd dat de duiven voor altijd verdwenen. Het zal voor iedereen duidelijk zijn dat Marinus daar niet echt blij mee was, maar anders zou hij wellicht geen 82 jaar geworden zijn.

Bij gesprekken met deze duivenhouders en Jan Verbiesen vernam ik ook dat Gret Timmers, toen nog als vrijgezel wonend bij zijn ouders ('t Ven G 89), er ook in geslaagd was zijn beste duiven tot enkele uren voor de bevrijding te behouden. In het contact dat ik hierover had met zijn broer Cor, vernam ik dat op de dag van de bevrijding veel Duitse militairen zich in de omgeving van hun huis, tot zelfs in de ingang van hun schuilkelder, bevonden. Zijn broer Gret had inderdaad zijn twee beste duiven op de zolder van de aanbouw bij hun woonhuis verborgen. Vader Marinus vond de situatie zo bedreigend dat hij tijdens de gevechten bij de bevrijding om circa 12:30 uur naar de zolder sloop en hoogstpersoonlijk een einde aan het leven van deze twee duiven maakte. Om 15:15 uur van dezelfde dag (24 oktober 1944) stonden er drie geallieerde tanks bij het huis van de familie Timmers en was dit stukje Rosmalen bevrijd. Cor verzekerde mij dat zijn toen bijna zesentwintigjarige broer menig traantje om het verlies van zijn twee beste duiven heeft gelaten.

De echte duivenliefhebbers verzekerden mij dat na de bevrijding het duivenbestand weer onbegrijpelijk snel op het oude, ja zelfs een veel hoger niveau kwam. De postduivenverenigingen maakten een geweldige groei door en ook in Rosmalen waren en zijn de duiven niet meer uit het luchtruim weg te denken.

Kinderliedjes 15

89. Zo'n guit

Hans en Miesje gingen blij
Bloempjes plukken in de wei.
"k Maak voor jou", zei kleine Hans,
"Gauw een hele mooie krans!"

Langs de wei was prikkeldraad,
En zoals dat meestal gaat
Keken Hans en Mies niet uit,
Rrrt, opeens een kraakgeluid!
Weet je wat er was gebeurd?
Hansjes broekje was gescheurd!
En, hij lachte nog, die guit,
Want... z'n hemdje keek eruit!

90. Dat kost duiten

De giraf is zwaar verkouden,
En hij heeft aan Sim gezegd:
"Ik ga dood als jij niet spoedig
Op mijn hals een doekje legt."
Dokter Sim krabt in zijn haren,
Zet een glaasje voor zijn oog,
En dan kijkt hij heel gewichtig
Naar die schoorsteenhal omhoog.
"Tja", lacht Simmie, "dat kost duiten.
Jij betaalt de natte lap,
En ik vraag nog zeven gulden
Voor het halen van de trap."

91. Avondgebedje van Anneliesje (Br. Adelfus)

'k Ben vandaag weer stout geweest:
'k Heb twee koekjes weggenomen.
En ik had ze bijna op,
Toen ik moeder aan zag komen.
En toen heb ik ook gejoekt,
Want ik zei: het was er eentje.
En toen heb ik poes gegooid;
't Was maar met een kiezelsteentje.
Maar ik zal het nooit meer doen.
Hooft U, Onze Lieve Heertje?
En ik zal zoet slapen gaan.
Geeft U morgen dan mooi weertje?

92. Het bleke kikkertje (Roel Dasmus)

Er was er eens een kikkertje,
Dat in de spiegel keek.
Hij schrok geweldig, want hij vond
Zichzelf een beetje bleek.
Hij sprak: "k Zal naar de dokter gaan,
Misschien ben ik wel ziek."
De dokter zei: "Je woont te nat!
Je krijgt vast reumatiek!
Wel, Groen, daar 's niet veel aan te doen!
Dit is een lelijk ding.
Hier, neem wat pillen en onthoud:
Loop veel en dans en spring!"
Nu springt de kikker heel de dag,
Met sprongen van een reus.
Maar in de spiegel blijft hij steeds
Nog bleekjes om zijn neus.
Da's jammer voor dat kikkertje,
Weet jullie misschien raad?
En zeg... als je hem tegen komt,
Vraag eens, hoe 't met hem gaat!

93. De eendjes

Vier eendjes zwemmen in een plas
En duiken kopje onder.
Ik wou, dat ik een eendje was.
'k Zou plassen, wat een wonder!
'k Zou stoeien in het frisse nat
En met de eendjes spelen.
Al werd ik helemaal bespat,
't Zou niemand kunnen schelen.
Maar als je nu geen eendje bent,
Dan mag je niet zo plassen
En hoor je telkens: "Netjes vent,
Niet morsen bij het wassen."
Vier eendjes zwemmen in een plas
En duiken kopje onder.
Ik wou, dat ik een eendje was.
Zeg, vind je dat zo'n wonder?

Voor U gehoord 10

Harry Coppens

Heb je wel eens nagedacht wat *houwdoe* feitelijk betekent? Ik vermoed dat velen het antwoord hierop schuldig zouden blijven, als hiernaar gevraagd zou worden. Welnu, het betekent eenvoudigweg "houd je eigen goed". Op z'n Brabants *houwt oew èige goewd*, wat kortweg werd tot *houwt oew* en vervolgens tot het ons bekende *houwdoe*. Het is je misschien ook wel eens opgevallen dat in Oost-Brabant geen *houwdoe*, maar *hou je wordt* gezegd. Houd je eigen goed is daar kortweg *Hou je*. Nog niet zo lang geleden was het vrouwen niet toegestaan om zonder hoofddeksel de kerk binnen te gaan. In Zuid Europese landen is dit trouwens nog steeds niet geoorloofd. Nog vroeger was het zelfs gebruikelijk om te allen tijde in het openbaar het hoofd te bedekken. Toen de eerste vrouwen het waagden zich zonder hoofddeksel op straat en zelfs in de kerk te vertonen, vond de pastoor dat het zijn plicht was om deze verloedering aan de kaak te stellen. En in zijn zondagse preek stak hij zijn ongenoegen over deze zedeloosheid niet onder stoelen of banken: hij betitelde deze hoofddekselloze wereldse dames als *de schandalen met die berrevoetse koppen*.

Vroeger moest er dikwijls langdurig zwaar lichamelijk werk verricht worden. *Ge moest werken dè de neu:j kraakten*. En op mensen die 't heet kregen van 't eeten en kaauwen van 't werken, zaten ze niet te wachten. *Es diej aon werk dochte begon durre jas al te zweete. Want zinne ze: Van werken gaon de beste pèird nog kapot en die hebben nog wel ijzer onder d'r voete. En es ge um oew hinne kèkt, dan witte dè de hardste werkers in de klènste huskes wonen. Mar of ge 't gèire dint of niej -nooij gedaon is ok gedaon wor- d'r moes brood op de plank komme. En werken, zinnen ze vruger, dè zen de beste romme die ge gift.*

Als er iemand in de buurt gestorven was en er was nog een ernstige zieke die ook wel eens zou kunnen gaan hemelen, dan werd er dikwijls tegen die zieke gezegd: *Essiej (de gestorvene) ouw mar niej verroot*.

Ik heb schijt aan Jan en alleman en ik dreij m'n haor op 'n knutje. Deze uitdrukking behoeft wel enige uitleg. Vroeger mocht een meisje haar haar pas op 'n knutje dragen als ze achttien was. Als je nu ouder wilde lijken dan je in werkelijkheid was, gingen sommigen al voor die leeftijd hun haar op 'n knutje dragen, waarmee ze blijk gaven schijt te hebben aan die regel. Deze letterlijke uitdrukking werd later in overdrachtelijke zin gebruikt.

Veilig vrijen was vroeger een onbekend begrip. En als het dan wel eens uit de hand liep, zat men met de gebakken peren. In de volksmond zei men *ze hee neven de'n emmer gekalfd. Ze waar van d'n donder gerakt. Ze hà heuren emmer in de put laote valle. Ze waar aongebbrand*. Kortweg, een moetje. Nu was het in zo'n situatie

geen gewoonte om dan in het wit te trouwen. *Ge moet geen verbrand brood mee 'ne witte pannelap ut d'n oven haolen*, was een gezegde uit die jaren.

Frans had kijk op een aardig meisje. En Nellie van haar kant viel ook wel op hem. Maar de pastoor wist haar te vertellen *dè d'n dieje toch niks vur heur waar*. Hij had toen al wel gezegd, *ik zie wel aon jou dè ge niej naor men luistert*. En de pastoor van Frans pastoor - hij was van een andere parochie- deed ook een duit in het zakje en zei Frans dat Nellie pas 18 was en nog veel te jong. *Och*, zei Frans, *ik heb er liever een van 18 dan van 81*.

Het was kermis in Rosmalen. Nellie was er ook geweest met haar vriend. De volgende dag vroeg haar buurmeisje of ze geen zin had om weer mee te gaan. Zin had ze wel, maar moeder moest wel toestemming geven. *Nee, nee*, zei moeder, en bijna had ze gezegd *'t is niej alle dagen kermis*, maar ze bedacht zich en zei: *Gè bent giestere al geweest. Gè mènt dè ge van ieder veugelke dè dur de lucht gu 'n veerke mot hebbe*.

Hij was nou niet direct de slimste. Lange tijd was hij *melkschupper* geweest. Spottend werd hij wel eens *Schepper van hemel en aarde* genoemd. Hij werkte nu bij de gemeente en moest ook voor koffie en thee zorgen. Op een van de eerste dagen dat hij daar werkte, vroeg hij aan een van zijn collega's *moet ik nouw thee- of koffiewater zetten?*

Hij was al enigszins op leeftijd toen hij nog trouwde. *Op ieder penneke past 'ne dek-sel*. Een tijdje later vroeg iemand hem *En hoew geuget, Jan?* - *Och*, zei hij, *wè za'k zegge. D'n inne dag zus en d'n andere dag zus. - Dè's toch hetzelfde, Jan?* - *'t Is ok iedere dag hetzelfde*, zei hij.

Jos ging trouwen. De avond tevoren kwam hij bij zijn aanstaande vrouw. Die had het hele huis wit gekalkt. Ook van binnen had ze alles opgeknapt. In de woonkamer had ze nogal wat schilderijen van heiligen opgehangen. Toen Jos binnenkwam, vroeg hij meteen *wie is dè daor aon de muur?* - *Dè's Maria*, zei An. - *En dè?* - *Dè's Jozef*. - *En d'n dieje?* - *Dè's d'n heiligen Antonius*. - *Ik ken er ginnen inne*, zei hij, *hatter mar kasteleins neergehange, diej zo'k wel gekend hebbe*.

Het opmerken dat kinderen soms leuk uit de hoek kunnen komen, is een open deur intrappen. Toen onlangs Teun, mijn oudste kleinzoon, die evenwel toch nog zeer jong is, op bezoek was, had hij een soort religieuze bevestiging. Mogelijk was er op school iets over verteld of had hij hierover iets op de t.v. gezien. Hij praatte honderd uit over Jezus en God en God en Jezus. Een moeilijke materie en niet alleen voor hem. "Jezus", zo zei hij, "kan alles en weet alles. En hij houdt ook veel van de mensen. En als wij ook veel van hem houden, weten wij ook alles. Ik houd veel van Jezus. En ik weet ook alles." "Dus jij weet ook alles, Teun?" vroeg ik. "Ja, ik weet ook alles", zei hij. "Als je nou toch alles weet, hoeveel is dan 8+5?" vroeg ik. Even dacht hij na en toen zei hij: "Dat weet ik niet. Maar dat weet God wel." Dat laatste heb ik maar niet nagetrokken.

Nogmaals *De Maliskamp*

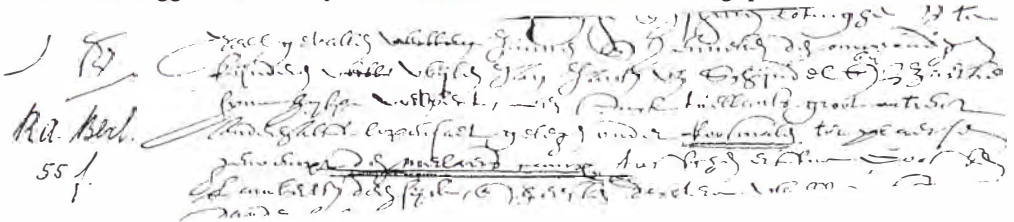
Willem Leenman

Op de betekenis van het toponiem *De Maliskamp* is door Wim Veekens reeds zeer uitvoerig ingegaan¹. Uiteindelijk kwam hij tot de conclusie dat de oorspronkelijke betekenis "de kamp van Mallis/Malles" geweest moet zijn². Toentertijd heeft ondergetekende reeds opgemerkt dat in eenzelfde akte RA 29,f.192v, sprake is van "in de Marliscamp". Hieraan besteedt Veekens echter geen verdere aandacht, hoewel dit toch een verder onderzoek rechtvaardigt.

Het moge voldoende bekend zijn, dat namen in de loop der tijden sterk verbasterd kunnen zijn, waardoor de oorspronkelijke aanduiding verloren is gegaan. Voor een toponymist is het daarom van eminent belang te zoeken naar de oudst bekende gegevens. Hierbij een voorlopig resultaat: *in de Malliscamp* (29-4-1667)³, *in de Marliscamp* (29-4-1667)⁴, *in de Merlescamp* (7-6-1660)⁵, *in de Merliscamp* (11-8-1659)⁶, *in de Marliscamp* (11-2-1659)⁷, *in de Meelderscamp* (1647-1660)⁸, *Merlaerscamp* (10x 1-6-1650⁹, 3x 31-08-1646¹⁰, 2x 28-04-1646¹¹, 5x 21-02 1638¹²), *in de Merlarscamp* (ca. 1627)¹³. Als aanvulling een fragment uit RA Berlicum 55f. f.192v.

Het is nog een open vraag of *Merlaerscamp* ooit in het bezit is geweest van bijvoorbeeld Bartholomeus van Meerlaer, schepen van 's-Hertogenbosch van 1445 tot 1446 of van zijn familielid Jacob van Mierlaer, schepen van 's-Hertogenbosch en in 1308 hoogschout aldaar.

Zij voerden als wapen: op zilver drie merletten¹⁴, geplaatst 2-1. Mocht de Maliskamp ooit als zelfstandige gemeente een eigen wapen gaan voeren, dan hierbij alvast een suggestie, waarbij de merletten echter 1-2 worden geplaatst¹⁵.

¹ *Rosmalla* 5 (1995), 2, pag. 18-28 en 3, pag. 1-8, met opgave van een lange rij bronnen.

² *Rosmalla* 5-3 (1995), pag. 8. ³ RA Rosmalen 29, f.192. ⁴ RA Rosmalen 29, f.192v.

⁵ RA Rosmalen 29, f.62. ⁶ RA Rosmalen 29, f.59. ⁷ RA Rosmalen 29, f.57. ⁸ Raad-en Rentmr. Gen. 275.

⁹ RA Berlicum 57, f.57 f56v-59v. ¹⁰ id. 56c, f.14v,15. ¹¹ id. 56b, f.94. ¹² id. 55f, f.191v, 193.

¹³ Raad-en Rentmr. Gen. 268.

¹⁴ Een merlet wordt ook meerle genoemd.

¹⁵ Met dank aan J.P.A. Pennings, RA Arnhem.

Sectie C, 1e blad (westelijk gedeelte)

1-155	<u>Het Kruisstraatse veld</u>	64	De Korte en de Lange stukken
5-7	De Drie Snellen	69	(partieel 70) De Trap(p)el
8-9	De Roskam	71-74	Het Kievitsven
10	(zuidelijk deel) Het Hoog Stuk/ Den Hoogen Akker	83/85/86	Lijsenland
11	Hermenshof	84	Lijsenland/Het Lang Stuk
18	De Heesch	93/94	De Bleeken
19/20	Het Hoog Stuk	95/96	Den Streep van Gerrit Claesen (tot 1733), daarna: de Streep van Marie Emonde
24	Boschduinen	97/100	Het Heufke/Piekenakker
25-27	De Kapel en Hoefakker	98/99	Aan de Bleeken
28-30	De Abt	114	(partieel) Den Duijnberg
33	Hanestaart (ter plaatse genoemd: Kivitsven)	115	Het Reigersbosch
33/34	Het Kievitsven	126	Den Hoogen Akker
35	Den Hanestaart	128-133	c.a. Huize "Langenhuijsen"
40/41	De Twee Korte Stukken	141	De Bolken
42	Den Akker en den Streep naast de Hoeve of naast den Hof	141/142	Den Oijenbosch
45	Het Kapelstuk of Schuurakker	141	De Voorster Oijenbosch
46/47	Boschduinen	142	(partieel) De Middenste Oijenbosch
53	Het Heufken	142	(partieel) Achterste Oijenbosch
54/55	De Streep	150	Den Oijenbosch
56-58	Aan de Bleeken	394-514	<u>De Nieuwe Erven</u>
59/60	Zwanenkampke	451-480	Nieuwe Erven
61	De Lange Stukken	482-499	Nieuwe Erven
63	De Korte Stukken		

Het thans afgedrukte kaartblad -het westelijk deel van het eerste blad van Sectie C- heeft betrekking op de gebieden genaamd het Kruisstraatse Veld en de Nieuwe Erven. Een klein gedeelte van de Nieuwe Erven ligt op het oostelijk deel van Sectie C, 1e blad.

't R'smolles K'tierke

Jan Hoofs

In het heemkundebblad Rosmalla van december 1996 heb ik met u afscheid genomen van ROSradio die op 31 augustus 1996 voor het laatst in de ether was. Toch wil ik nog graag terugkomen op de studiogasten die we in 't R'smolles K'tierke mochten verwelkomen.

• Radio voor Rosmalen

Cor Gloudemans

Sommige gasten zijn zelfs meerdere malen in de uitzending geweest, zoals Jacques Westerlaken, Wim van der Donk (d'n Blom), Johan Geerts, Harry Cop-

pens, Cor Swanenberg, Tiny van Griensven, Cor Versteegen en zeker niet te vergeten Cor Gloudemans. Cor kwam altijd de studio binnen met: "Opschieten want ik heb maar weinig tijd." Maar na wat *gebuurt* te hebben, was hij de studio niet meer uit te krijgen. We hebben wat afgelachen. Bijna twee jaar hebben we opnamen gemaakt. Eerst om de veertien dagen, later elke week. Prachtige verhalen kon Cor vertellen, zoals over het postkantoor. "Jan Wijns de posthouder. Een prachtmens, Vroeger kwamen de boerenmensen nog naar het postkantoor in de Stationsstraat. Net als nu was het postagentschap maar op bepaalde tijden open. Ze gooiden de fietsen tegen het rek, en vielen op de voordeur aan. Gesloten. Het postkantoor had een voordeur met half glas, half matglas. Dan staken ze de kopkes boven het matglas: 'Mijnheer Wijns, mijnheer Wijns, is het gesloten?'. Mijnheer Wijns antwoordde vanuit het kantoor: 'Dat weet ik niet, is de deur op slot?' De boer gooidde z'n kont met alle geweld tegen de deur aan: "Ja, de deur is op slot!". Wijns antwoordde: 'Dan... is het gesloten.' En hij ging weg. Jan Wijns had een apart gevoel voor humor."

't R'smolles k'tierke

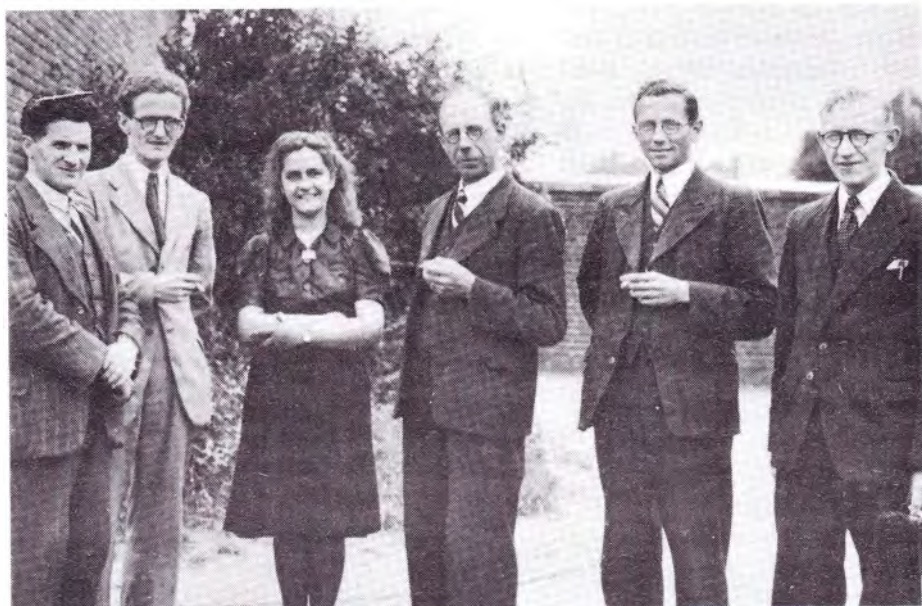
'n programma vur èn dur Rosmöllese in d'r èige taal

En dan het verhaal over nog een bekende Rosmalenaar: Toontje van der Wijst, sigarenmagazijn, postbode. Cor vertelt: "Hij was overal bij en aan: O.J.C., bij de politiek van Jac. Stienstra. Van Toontje zijn er ook ontelbare verhalen. Het mooiste verhaal is dat hij met een kaart naar Maliskamp reed. De mevrouw voor wie de kaart bestemd was, lapte de ramen, Toon riep al naar haar *schei d'r mar uit, schei d'r mar uit, ze kómen nie, ge krègt gin bezoek*. Op de postkaart had ie al gelezen dat Driek ziek was en dat ze

Toontje v.d. Wijst. Coll. Henk de Werd.

niet konden komen... Toon is veel te vroeg gestorven. Toontje was nog maar vijftien jaar toen ie bij de posterijen kwam. Stel je voor, zo'n snotneus tussen al die oudere postbodes die op hun fiets door Rosmalen reden en hier en daar een bakke koffie of een borreltje kregen. Ze vulden ook wel eens formulieren voor de klanten in en ze deden het vooral op hun gemak. Deze postbodes zeiden tegen Toontje *Toontje, denk er om, rustig aan, war jongen, niet te vlug, hè*. Want als directeur Wijns dat in de gaten zou krijgen, dan kregen ze er moeite mee dat ze de route sneller zouden kunnen doen. En Toontje ging welgemoed op pad. Hij dacht "ik doe het lekker op m'n gemak", en 's middags kwam hij terug op het postkantoor. Hij riep al vanuit de verte "mijnheer Wijns, ik kan er niks aan doen, ik heb er zo lang mogelijk over gedaan, maar langer kon ik echt niet wegblijven." Dat was Toontje. Sindsdien hield Wijns de postbodes in de gaten."

Het personeel van de St.-Josephschool. Van links naar rechts: meester Ploegmakers, meester De Vries, juf Wouters, meester Ceelen, meester De Bok en meester Rasenberg. Coll. Henk de Werd.

Als we dan weer eens in onze knusse studio in de Weidestraat 58 met Cor Gloude-mans aan het buurten waren, dan ging het natuurlijk over de schooljaren, over *mister Ceelen* of *mister de Bok*: "'s Maandagsmorgens kwam altijd de kapelaan katechismusles geven. De kapelaan knalde de catechismus op de lesenaar en we hadden dan een benauwd uurtje. *Mister de Bok* ging achter in de klas de krant zitten lezen -de voetbaluitslagen, want daar hield hij van- en natuurlijk het verslag van BVV. Wij zaten eigenlijk met een scheel oog naar de *mister* te kijken, want we hadden véél meer op met het voetballen dan met de catechismus. Omdat de dingen

buiten de klas me meer interesseerden dan de les, was ik daar niet meer zo bij. Ineens: 'Gloude mans, gaan er meer mensen naar de hemel of gaan er meer mensen naar de hel?' In deze tijd kun je je dat niet meer voorstellen, deze vraag, gaan er meer mensen naar de hemel of de hel. En nog steeds sta ik zelf verstomd van mijn antwoord: "Zoals U tekeer gaat, mijnheer kapelaan, zullen er wel meer mensen naar de hel gaan." "Eruit jij!" Terwijl ik naar de gang liep door de klas zag ik de opgeheven krant achter in de klas flink schudden. Mister de Bok vond het blijkbaar ook vermakelijk. Toen ik in de gang stond kwam mister Ceelen, die heel serieus was, voorbij. Stoffjas aan, hoedje op. "Zo Gloude, wat doe jij op de gang?" "Mister, ik ben er uitgestuurd", zei ik. "Wat is er gebeurd?" vroeg mister Ceelen. En ik vertelde het verhaal. Ceelen draaide zich om en liep schuddend weg, ik had hem eigenlijk nog nooit zien lachen."

Cor had altijd de lachers op zijn hand, zo ook met zijn uitdrukkingen over de herindelung. Hierover zei hij: "Rosmalen komt niet bij Den Bosch, maar Den Bosch komt bij Rosmalen. En waar maken we ons eigenlijk druk over, we krijgen er tweehonderd kroegen bij en een hele mooie kerk." Waar ik toen nog aan toevoegde: "...en 90.000 gezellige Bosschenaren", ja toch?

Bij een andere uitzending van 't R'smolles K'tierke legde hij uit wat 'n muffelke was. 'n Muffelke is nippen van een borreltje en lekker in je mond op de tong bewaren.

Piet Janssen. Coll. Henk de Werd.

Hij vertelde: "In de vijftiger jaren was Pietje Janssen de koster van de Maliskampse kerk. Pietje was ook bezorger van tijdschriften. Als hij dan aan het bezorgen was, ging ie ook naar het café van der Kinderen waar nu d'n Beer is gevestigd. Pietje nam daar altijd 'n borreltje. Eentje, twee, nooit meer. Het tweede borreltje dat hij pakte, daar nipte hij aan en hij zei geen goeie dag meer. Nee, hij hield zijn mond stijf dicht en stapte zo naar buiten. Want hij wilde nog wat nagenieten van zijn borreltje in de mond. Hij stapte op z'n fiets en bij de eerste adressen kon hij de boekjes gewoon in de brievenbus stoppen zodat hij zijn mond dicht kon houden.

Langzamerhand kwam hij verder de Dorpsstraat in en daar kwam hij bekende mensen tegen, die riepen: "Ha, Pietje". Vanzelf moest hij antwoord geven en de borrel doorslikken. *Ik wô dagge verrekte*, zei hij dan."

Jacques Westerlaken

'n Mooie Rosmalense uitdrukking is 's avonds tegen het griebelgrauw. Wie daar alles van weet, is Jacques Westerlaken, die verschillende keren de studiogast was in 't K'tierke. Dan kon hij zo smakelijk vertellen over de boerderij, over z'n opa. Maar ook over mensen uit het dorp, zoals de knecht uit Maliskamp, zwart Bertje Pek Vorstenbosch. Jacques vertelt: "De bijnaam Pek kreeg hij omdat hij zo zwaar be-

haar was. Kriekzwart haar. Bertje was loopjongen bij mijn opa. Hij deed boodschappen naar bijvoorbeeld Den Bosch of het station. Ook haalde hij kippenvoer bij *dun mulder* in de Molenstraat. Opa had een klein karretje waar een hond ingespannen kon worden. Bertje mocht met de hondenkar rijden. Op zekere dag was hij naar *mulder* Van Lith geweest en reed hij weer op huis aan. Omdat de kar nogal vol zat, liep Bertje ernaast. Bij de overweg in de Molenstraat was burgemeester Nieuwenhuizen aan 't wandelen. En wat gebeurde er? De hond liep de burgemeester tussen z'n benen, waardoor hij in de kar smakte. Geschrokken ging de hond er met de hondenkar en zijn kostbare lading als de gesmeerde bliksem van door, rechtstreeks naar 't erf van opa. Maar Bertje maakte dat ie weg kwam, richting Maliskamp, want daar was voor hem *nie veul goeds* van te verwachten. Al met al is het met de burgemeester toch nog goed afgelopen, hij had er niets aan overgehouden"...

Jet Verbiesen

Tante Jet Verbiesen was in 1995 niet zo goed meer ter been, daarom nam ik 't *R's-molles K'tierke* op in haar kamer van verzorgingshuis *De Annenborch*. Koffie en praat kwam je niet tekort. Vooral over *vruuger* kon ze boeiend vertellen, zoals over het harde werken in bakkerij Verbiesen in de Molenstraat: "Vroeger, toen ik nog maar tien jaar was, moest ik altijd met brood rond. Als ik in het dorp fietste met een mand vol brood, kwam ik meestal de Duitse zuster tegen. Dan zei ze niks maar ze ging direkt naar ons moeder en zei: 'U hebt toch maar één meidje, ik dacht dat

De bakkerij van Verbiesen. Coll. Harry Coppens.

ge daar meer van hield.' 'Ja', zei ons moeder, *'da doe'k ok wel'*. 'Nee', zei de zuster, 'want ik ben haar weer tegengekomen, met een mand vol brood, dat kan toch helemaal niet?' De week daarna 's morgens vroeg zag ik de zuster weer aankomen, bij het huis van Dien de Snijer. Aan Hanneke Pek vroeg ik: 'Mag ik eventjes binnenkomen, want van de Duitse zuster mag ik geen brood rondbrengen.' 'Da's goed', zei Hanneke. Maar 's middags zat ik nog in de huiskamer van Hanneke Pek. Hanneke was me helemaal vergeten".

Nog eventjes tante Jet Verbiesen, die vertelde over Hanuske van Os van de Oude Baan. Hannus werd honderd jaar en onder de bezoekers waren de pastoor van de Lambertus en de moeder van Jet Verbiesen: "Op die dag werd er gezellig gekletst. Toen de pastoor binnenkwam, zei Hannuske tegen de pastoor: *'We hebben 't er net over, mijnheer pastoor, als ik in d'n hemel kom en ik kan niet naast ons Jaon zitten op unne stoel dan zal ik er nooit ginne aard krijgen.'* Toen zei ons moeder: *'Mar als Petrus tegen mij zou zeggen "Jan dun Bies zit helemaal achteraan, mar kom mar binnen", dan vind ik 't allang goed.'* *'Dat komi'*, zei Hannuske, *'omdat gij er misschien nie zoveul van gehouwen het.'*"

Johan Geerts en Ben Pennings

Over de St.-Josephschool wisten de studiegasten veel te vertellen. Henk de Werd bijvoorbeeld had het er blijkbaar goed naar zijn zin, want in latere jaren werd hij onderwijzer aan dezelfde school. Van Mister Ceelen gaan veel verhalen zoals dat van Johan Geerts. Hij had een versje dat op de school gezongen werd. "En", zei Johan, "dan werd de *mister bös*: *'Mister Ceelen, kan niet velen, / Dat de jongens met de meisjes spelen.'*" Ook Ben Pennings heeft nog goede herinneringen aan *mister Ceelen*. Hij vertelde: "In de hoogste klas bij *mister Ceelen* zei die een keer: *'Jongens, we gaan het hebben over zware metalen.'* Als voorbeeld had ie een waterketel. *Jan van Galen viert 'm op, maar hij dacht dat 't 'nne zware moor war en liet 'm bijna vallen. Zware metalen...'*"

Trouwens, Ben Pennings kon ook heel smakelijk over de oorlog vertellen. "Tegen de bevrijding zaten we met verschillende families in twee schuilkelders die we achter het huis gemaakt hadden. Het huis en alle schuren waren afgebrand. Ik keek uit de schuilkelder en zei tegen Marinus Heijmans, mijn zwager: *'Daar kruipen mannen in onze richting en ze hebben een helm op, net als 'n lampekappe'*". Maar het waren de Engelsen. Ze hadden van die platte helmen op waar een bril op zat. We zijn er toch goed doorheen gekomen. Hanneke en Jo Voets zaten ook bij ons in de schuilkelder. Hanneke deed de rozenkrans. En als er dan weer een klap kwam: *'Wees gegroet, Maria.'* Het werd weer wat stil, tot dat Hanneke weer begon: *'Wees gegroet...'* *'Hou toch stil mee oe hacht'*, zei Jo dan."

Nog even terug naar Johan Geerts. Jarenlang was hij bij de brandweer, die toen nog gehuisvest was in de boerderij van Tinus Voets achteraan in de Dorpsstraat. Daar stond ook de brandweerauto. Johan: *"D'n Dillus* zou er op zekere dag een poort in metselen. Bijna een week had hij er aan gewerkt. In diezelfde week hadden wij 's avonds een oefening. We moesten uitrukken met de brandweerauto. We wilden er uitrijden en wat bleek... de poort was een halve meter te laag gemaakt, zodat we er niet uit konden. De hele poort moest afgebroken worden, en *d'n Dillus* kon 's anderdaags weer beginnen, maar toen maakte hij er een boog in."

De jaarlijkse revue in het K.A.B.-gebouw kon rekenen op sympathie van heel het

dorp. In 't R'smolles K'tierke werd hierover dikwijls verteld. Johan Geerts bijvoorbeeld: "Als dan om tien uur 's morgens de kaartverkoop zou beginnen, stonden de mensen om half negen al in de rij. Ik zie ze nog staan, tot de knieën in de sneeuw om kaartjes te kopen. In die revues werden echte *Rusmollese* figuren uitgebeeld, zoals Jan Bloks, Hemke Pek, Hein Kreij, Jan de Kater. Meestal gespeeld door Frans Hoedemakers, Broer van Balkum of Gerrit Kappen."¹

Diverse gasten

Een andere gast van 't K'tierke was Pieter van der Plas die smakelijk kon vertellen over zijn zangopleiding in Tilburg. Van de vroegere revues wist hij nog: "In de uitverkochte zaal waren wel driehonderd mensen die door een roodgloeiende kachel en het spel op het toneel warm werden gehouden. Iedereen deed er aan mee: Jo van Hoof, Toon van Balkum, Frans Hoedemakers, Gerrit Kappen, mijn vrouw, Joke van de Vliert, Bertha van de Vliert, Toontje van de Wijst, Pietje Verstegen, Johan Geerts, Janus van Rosmalen en nog heel veel anderen. Natuurlijk werd de school en mister Ceelen nagedaan. Jo van Hoof, grijze haren nagemaakt, stond voor de klas. Gerrit Kappen en Frans Hoedemakers waren de schooljongens. Korte broeken aan. Totdat Frans in de hoek moest staan tot hilariteit van het publiek. Frans haalde dan een waterpistooltje uit zijn zak en zonder dat de mister het zag, spoot hij de eerste rijen in de zaal kletsnat."

Een boeiende verteller in 't R'molles K'tierke was ongetwijfeld Ton van den Elzen, in Rosmalen bekend door zijn boek *Wel gestorven, niet vergeten*. Een boek over de oorlogsslachtoffers van Rosmalen. Voor Heijmans NV was hij jarenlang in het buitenland. Hij vertelde: "Ik kwam voorgoed naar Nederland terug en op een avond kwam er een telefoontje van de voorzitter van harmonie Sint Caecilia: 'Ton, ik moet je feliciteren.' Ik zeg: 'Feliciteren? Waarmee dan wel, meneer Heijmans?' Want Jan Heijmans was de voorzitter van de harmonie. Hij zei: 'Je bent zojuist met algemene stemmen benoemd tot bestuurslid van de harmonie. Van harte proficiat.' 'Nou', zei ik, 'da's geweldig.' Daarop zei Jan Heijmans: 'Als je vlug bent, kun je nog bij de vergadering zijn. We zitten bij Toos Steenbekkers, je weet wel, bij Toontje de Smid, en dan kun je nog een rondje geven. Het is hier hartstikke gezellig.' Dus ik ging daar naar toe en het was inderdaad heel gezellig. Veel bekende gezichten, zoals bijvoorbeeld Martien der Kinderen en Jan Wijns. Na mijn beloofde rondje ging de vergadering verder en werden de notulen voorgelezen, waarin stond: 'De heer Heijmans zal de heer Van den Elzen benaderen om te vragen of deze wellicht belangstelling heeft voor een bestuursfunctie bij de harmonie.' Jan Heijmans was het totaal vergeten en loste dat op deze ludieke manier op."

¹ Zie ook de complete tekst van de revue *Nederland in de Tweede Wereldoorlog* elders in dit nummer.

Jarenlang was Mien van de Berg-Tra het bekende gezicht van de Kruisvereniging. Evenals Dina Wonders was Mien Tra dé zuster bij bevallingen in Rosmalen. In 't *R'smolles K'tierke* vertelt ze: "Dokter Cuenen, leren jas aan en op de solex, was nog maar pas hier in Rosmalen. Op een keer werd ik voor een bevalling opgeroepen in het Sprokkelbosch. Vlak voor het huis van de aanstaande ouders fietste ik tegen een paaltje, zodat het wiel ontzet was. De aanstaande vader is nog geruime tijd bezig geweest om het wiel te repareren. Ondertussen kwam dokter Cuenen om de bevalling te doen. Na afloop gingen we samen de deur uit. 'Tra', zei Cuenen, 'rijdde gij mar voorop, gij weet nu tenminste waar dat paaltje staat.'

De samenvoeging

Met heimwee denken we terug aan de zelfstandigheid van ons dorp. Onze laatste burgemeester Peter van der Velden liep mee tijdens de demonstratie in Den Haag. Een lange stoet van mensen. Voorop de wethouders, de gemeentesecretaris en de burgemeester, spelend op zijn trompet. In een *R'smolles K'tierke* zei hij daarover: "Vrijdag waren we in Den Haag met de demonstratie. Zaterdag daarna was ik met mijn vrouw weer in Den Haag. We kwamen een winkel binnen. De mevrouw achter de toonbank zei: 'U was toch die trompettist die deze week meekwam uit Rosmalen?' 'Ja', zei ik. 'Wat mij betreft mogen jullie iedere week terugkomen, want dat was tenminste een plezierige demonstratie.'" Peter de trompettist, maar ook op andere terreinen blies hij zijn partijtjes wel mee.

Een van de wethouders uit Rosmalen, Frank van Beers, werd later in 's-Hertogenbosch ook wethouder. In een glitterpak, zoals Herman Brood, bracht Frank op een politieke kletsavond in de Knillispoort een geweldige *buut* met daarin de vervoeging van *unne grôte bek hebben*. Deze *buut* was geheel in het Bossche dialect. Frank legde in 't *K'tierke* uit hoe hij dat deed: "*Ik hèn unne grôten bek, gij hèt unne grôten bek, hij heet unne grôten bek, wij hebben unne grôten bek, gullie hèt unne grôten bek, zullie hebben unne grôten bek, (en dan richting Knillis:) zij hebben unne grôten bek gehad.*" Na de *buut* heeft Frank in de Knillispoort nog gezegd: "'t Is natuurlijk dapper dat ik dat hier durf te zeggen, want ik ben hier in het hol van de leeuw." Maar het werd heel sportief opgepakt, hij werd er zelfs nog winnaar en kreeg een joekel van een bek(er).

Jan Hoofs (links) in gesprek met Frank van Beers in de ROS-studio.

Doordat ze er lucht van hadden gekregen dat ROS en BLOS samen moesten, waren zelfs de grote omroepen in Hilversum naar het zuiden gekomen. Zo mocht ik in 't R'smolles K'tierke Felix Meurders van de VARA ontmoeten terwijl wij toevallig opnamen maakten voor ons programma. Daags daarna kwam een gedeelte van 't R'smolles K'tierke op VARA-radio. Aan de uitspraak van het Rosmalense dialect door Felix Meurders heb ik pas begrepen dat we toch een moeilijke taal hebben.

Jan van Hassel

Op 12 september 1965 is het carnaval in Rosmalen opgericht door een groepje enthousiaste inwoners. In de Kentering werd Zandhazendurp geboren. Bekende namen, zoals Bert van Schip, Piet van Creij, Ben Pennings en Huib Breuer waren bij de oprichting van Stichting Vrienden van het Rosmalens Carnaval. Na de zevenjarige zegetocht van de eerste prins Mart I volgden nog vele prinsen. Een geboren Rosmalenaar is jarenlang het gezicht van Zandhazendurp geweest: Jan van Hassel, eerst lid van de hofkapel, daarna in raad van elf en later zelfs enkele jaren prins Hannus van Urste. Carnaval is een feest waar bier en humor rijkelijk vloeien. Mooie verhalen zijn er over die 32 dertig jaar te vertellen. Eén verhaal is de moeite waard om te bewaren. Jan van Hassel vertelde in 't K'tierke: "In een vergadering van de Raad van Elf was beslist dat op de prinsenwagen in de optocht een wc'tje zou komen voor de Raad van Elf en allen die op de prinsenwagen zaten. Door het vele bier moesten de mannen onderweg nogal eens van de wagen af en bij iemand binnen naar de wc. Tien van Uitert, de voorzitter van de prinsenwagen, had het lumineuze idee om onder het torentje waarop de prins minzaam naar zijn onderdanen wuift, een los chemisch toilet te plaatsen. Zo gezegd, zo gedaan. Er kwam een toilet, compleet afgewerkt met een deurtje. En het werkte magnifiek tijdens de optocht. Een puike oplossing voor het 'waterprobleem'. In die dagen werd de optocht bij de Kentering ontbonden. Tien van Uitert vroeg aan enkele leden van de Raad van Elf of ze mee gingen naar de gemeentewerf in de Kruisstraat om de prinsenwagen weg te brengen. Zodoende gingen Jan van der Laak en ik weer terug op de wagen en de terugreis kon beginnen. De chauffeur van de tractor reed langzaam door de mensenmassa in de Dorpsstraat. Even buiten de bebouwde kom in de Deken Fritsenstraat zei Tien tegen de twee medepassagiers: Ik moet toch zó naar de wc, ik denk da'k 't niet op kan houden.' 'Ga toch op dat chemisch toilet zitten, dat ziet toch niemand', zeiden ze. En Tien zuchtte eens en verdween onder het prinsentorentje. Maar de chauffeur van de tractor had haast, hij wilde ook carnaval vieren. Buiten de bebouwde kom, in de bocht van de Deken Fritsenstraat, gaf hij gas en de prinsenwagen schoot met een grote vaart vooruit. Het deurtje van het torentje vlóóg open en Tien van Uitert op het wc-tje, kwam met een rotgang uit het torentje geschoven, z'n broek tot onder de knieën, helemaal naar de andere kant van de prinsenwagen. De geschrokken chauffeur zag het in zijn spiegel gebeuren. Hij

stond onmiddellijk op de rem. Daardoor werd Tien met pot en al teruggeslingerd. Nooit, nee, nooit zal ik die gebeurtenis vergeten."

En verder

Het is onmogelijk om alle studiogasten hier weer te geven. We spraken met Cor Verstegen, die maquettes van Rosmalen bouwde; Broer Tibosch, wiens vader Steven de bekende wethouder van Rosmalen was; Marianne Weterings, die vol vuur over haar toneelgezelschap kon praten; Harry Coppens, de promotor achter de *Rosmalla* en indertijd actief met ingezonden brieven omtrent de herindelings; Jan Verhoeven, specialist op tuingebied; Albert West; Theo Rasenberg; Rien van Grunsvan; Harry van Zuijlen, maker van de kabelkrant; Gradje v.d. Doelen, met zijn oude boerderij; oud-burgemeester Jan Molenaar; Tiny van Griensven, met wie

Kapper Willem v.d. Donk -alias Wim Blom- in de Dorpsstraat. Coll. Henk de Werd.

we enkele opnamen voor 't *R'smolles K'tierke* gemaakt hebben, om te vertellen over de Canadareis met het gezelschap *Trug nor vruuger*.

Nico Zwinkels, bouwkundig adviseur en televisiepresentator van het RTL-programma *Huis en tuin*, woont ook in Rosmalen. Elke zaterdag wordt er een programma opgenomen dat pas veertien dagen daarna wordt uitgezonden. "We waren met het programma in *Tabita*, een groot verzorgingshuis in Amsterdam. Aan een zaal oude mensjes gingen we vertellen dat we in het huis klusjes zouden doen die normaal

niet gedaan werden. Voor een mevrouw, die half doof was en moeilijk uit haar bed kon komen, gingen we een beugel maken aan haar bed, zodat ze zich op kon trekken. Ik ga dus dicht bij het mensje zitten en zeg: 'We gaan bij u een beugel aan het bed maken, zodat u goed overeind kan komen.' Het eerste wat ze zei, was: 'Kost dat?'"

Eén gast zullen we ons altijd blijven herinneren: kapper Van den Donk, *dun Blom*. Hij was in de studio toen hij 87 jaar oud was. Daarover zei hij: "Het is maar goed dat ik twee keer op school ben blijven zitten, anders was ik twee jaar ouder geweest." Om dan in echt *Rusmolles* te vertellen: "Op 'nne keer vroeg ik aan Marinus: 'hoe is 't, hedde d'n hof al om?' 'Dun hof al om?' zeit ie. 'Ge denkt toch niet da'k gek ben om mee zo'n klein schupke in die grote wereld te gaan steken?'"

Lange tijd sprak Henk de Werd voor ROS-radio in 't *R'smolles K'tierke* met Herman Hubers over mensen en gebouwen in het oude Rosmalen. De geschiedenis van Rosmalen ligt hem na aan het hart. Nu leraar, maar vroeger *mister* voor de klas van de lagere school. Henk vertelde als gast in de studio: "Toontje van *mister* van Pinksteren zat bij mij in de klas. In 's-Hertogenbosch in het Grootziekingasthuis lag één van mijn leerlingen vrij ernstig ziek. De jongens van de klas hadden mooie brieven en tekeningen gemaakt. Op een dag mochten enkele jongens met mij naar het ziekenhuis. Toontje van Pinksteren was een van die leerlingen. We zaten dus bij de zieke aan bed toen Toontje op een gegeven moment zachtjes aan mij zei: 'Mijnheer de Werd, ik moet plassen.' Ik zeg: 'Toontje, dáár is de wc.' Maar omdat ik mijn mannen wel kende, zei ik tegen hem: 'Toontje, wél de bril omhoog zetten.' En Toontje zei toen: 'Ik draag geen bril, mijnheer.'

Dit was slechts een greep van alle *R'smollese K'tierkes*. Het zou jammer zijn als deze verhalen, verteld door mensen uit onze Rosmalense tijd, verloren zouden gaan. Daarom schenk ik de videobanden aan de Heemkundekring. Het was ondoenlijk om alle verhalen in de *Rosmalla* te beschrijven. Mocht u daarom 'n naam missen die in 't *R'smolles K'tierke* is geweest, neem contact op met de Heemkundekring en U kunt er nog van genieten, net zoals ik dat al die jaren gedaan heb.

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 20

J.C.M. Poelman

Want gelukkig begreep deze bisschop als opvolger van Mgr. Sonnius maar al te goed dat de kloosterlingen, die binnen de stadsmuren gevluht waren, maar daarvoor ook weggerukt uit hun eigen natuurlijke kloostersfeer, heel bijzonder zijn steun en leiding nodig hadden, opdat zij noch lichamelijk noch geestelijk zouden verkommeren. De reeds verwekte ergernis kan deze visitatie en de tot standkoming van dit document wellicht verhaast hebben. De maatregelen die bisschop Metsius in dit document opnoemt, liegen er in ieder geval niet om en zullen door hun dui-

delijkheid dan ook niet nagelaten hebben een heilzame invloed uit te oefenen op het sterk slinkende Broedersconvent, dat in de eerste twee jaren van zijn verblijf te Den Bosch reeds vier van de veertien leden door de dood verloor.

Omdat het hier over zo'n belangrijk en tevens interessant document gaat, willen we het ongeveer in zijn geheel laten volgen. Na de reeds in het begin van dit hoofdstuk aangehaalde zinsnede vervolgt bisschop Metsius: "Allereerst zullen alle religieuzen, zowel priesters als leken, hun kruinen scheren op dezelfde manier en op dezelfde tijd als zij dit in het convent gewoon waren te doen. De Broeders zullen op een behoorlijke tijd samen aan tafel gaan en ook te zamen opstaan en dan terstond naar de huiskamer gaan....om te schouwen alle oirsaecken van murmuratie ende opspraecke van den volcke. Gedurende de maaltijd zal er voorgelezen worden, de helft van de maaltijd in het Latijn, de andere helft in het Duyts; en men zal gedurende de gehele maaltijd *silentium*¹ houden en luisteren naar hetgeen er voorgelezen wordt. Zonder speciaal verlof mag niemand van de Broeders noch buiten noch binnen de stad in wereldlijke kleren gekleed gaan en wanneer de Broeders verlof hebben om uit te gaan, zullen zij dit toch altijd doen twee aan twee en zorgen, dat zij op het gestelde uur ook weer te zamen thuiskomen. Om ergernis te voorkomen en inlopen bij de Broeders te beletten, zal alleen Broeder Anthonis als plaatsvervanger van de zieke Pater een sleutel hebben van het woonhuis; alle anderen, die zonder verlof een sleutel hebben laten maken, zullen deze weer afgeven. Alle Broeders zullen voor zes uur 's avonds thuis zijn en mogen het huis dan niet meer verlaten; wie later komt, zal hierover aangesproken worden. Niemand mag geestelijke of wereldlijke vrouwen in zijn kamer laten komen, maar hen alleen in de algemene zaal of in de keuken ontvangen. Alle Broeders zullen op zon- en feestdagen op hetzelfde uur bij de Zwarte Zusters (aan de Papenhulst) ter kerke gaan om er de preek te beluisteren; 's morgens en 's avonds mogen zij twee aan twee gaan kerken hetzij in de St. Jan, hetzij bij de predikheren, maar niet elders en gekleed in hun kloostermantels. Niemand van de Broeders mag binnen noch buiten de stad een herberg betreden om er iets te gebruiken, noch zullen zij in hun woonhuis met wereldlijke mensen meer dan een pot bier drinken en daar geen herberg houden, zoals zij gedaan hebben; bovendien zullen de wereldlijke personen er niet langer verblijven dan noodzakelijk is en zeker niet na zes uur 's avonds. Niemand van de broeders mag 's morgens ontbijten voordat de O.L.-Vrouwe-Mis bij de Zusters gezongen is, noch 's avonds eten voor zes uur. Niemand mag over de onderdeur van het woonhuis hangen om de voorbijgangers te begapen noch wereldlijke personen binnenroepen om te komen drinken. Niemand van de Broeders zal te zamen met de Zusters eten, maar alleen die Zuster zal hen aan tafel bedienen, die daartoe door de Abdis is aangewezen. Omdat er grote ontstichting ontstaan is doordat de Broeders zich teveel bezig hielden met tijdelijke werken, waar-

¹ Latijn voor "stilte".

mee zij geld trachtten te verdienen, hetgeen zij dan nog al eens onnodig uitgaven aan drank (d.i. wijn); zo bevelen wij, dat zij zich slechts gedurende een of twee uren in de namiddag zullen bezighouden met zulke tijdelijke werken; het geld, dat zij daarmee verdienen, zullen zij aan de Pater of aan diens plaatsvervanger overhandigen, opdat hun gelofte van geen eigendom te bezitten niet in het gedrang komt; de overige tijd zullen zij besteden aan het gebed en aan de studie. Tevens bevelen wij, dat Broeder Anthonis en Broeder Laurentius, die bij de zieke Pater lezen, dit meerdere malen per week zullen doen. Broeder Hieronymus en Broeder Wouter (twee diakens) zullen hun getijden altijd te zamen lezen en ook altijd in de Mis van O.L. Vrouw het evangelie en het epistel zingen²."

Van de twee diakens die in dit hoofdstuk genoemd worden, stierf Broeder Wouter van Meelt aan de pest op 9 november 1589, terwijl Broeder Hieronymus Martini van Berchem, die reeds op 7 november 1564 geprofest was, naderhand tot priester werd gewijd en zelfs vanaf 1607 tot aan zijn dood op 22 april 1612 het ambt van Pater vervulde.

We mogen aannemen dat er dankzij deze door bisschop Metsius gegeven leefregel, en ook al gezien de snel verouderende samenstelling en het slinkende aantal leden van het Broedersconvent tot slechts twee priesters en één Broeder in 1591, in deze mannengemeenschap Coudewater verder geen nieuwe misbruiken meer zijn ontstaan. Men zal althans tevergeefs zoeken naar enig document dat van het tegendeel zou kunnen getuigen. Dat deze bisschop Metsius een pastoraal sterk bewogen man was, die met beide benen op de grond toch wel wist te inspireren, moge trouwens blijken uit het feit dat hij de Broeders niet slechts in het algemeen beval om tijd te besteden aan meditatie, waaronder dan gewoonlijk verstaan wordt het nadenken over geestelijke zaken, maar dat hij hun ook nadrukkelijk opdroeg om na te denken over de oirsaecken van de murmuratie ende opspraecke van den volcke. Dit nadenken hierover was overigens niet in staat om de kloostergemeenschap veel vertrouwen bij te brengen in een voorspoedige ontwikkeling van het politieke en maatschappelijke leven.

Om zich, voor zover het de vaste inkomsten uit de bezittingen van Coudewater betrof, wat meer zekerheid te verschaffen, werden in deze jaren althans pogingen aangewend om door middel van ruil van de hier en daar verspreid liggende bezittingen deze zoveel mogelijk te concentreren rond of althans meer in de nabijheid van het klooster. Zo werd met goedkeuring van de bisschop en natuurlijk in overleg met de Abdij, van wie bisschop Metsius in deze jaren schriftelijk nog eens heel nadrukkelijk bevestigde dat zij in feite het hoofd van het klooster was en dus in alle tijdelijke zaken de eindbeslissing had³, op 30 oktober 1577 voor de Bossche

² Het onderschrift luidde als volgt: *Hæc ita observari volumus, L. Metsius, episcopus Buscodensis*. Vertaling: "Wij willen dat hierop wordt toegezien, L. Metsius, bisschop van 's-Hertogenbosch."

³ Coeverinck, Ms. 11,101.

Schepenen Judocus van Ouwen en Arnoldus van Broegel een oorkonde opgesteld over de ruil van een grondrente gaande uit een kamp lands, gelegen in de parochie Tephelen, ter plaatse genaamd Scebgheer, tegen een grondrente uit landerijen die toebehoorden aan Mr. Henk Oliviers en gelegen waren te Rosmalen. Het stuk grond te Tephelen was op 14 juni 1493 door Judoca, dochter van Elen Eliaszn. en AbdisHeylwich Oyvers verleend aan Franck van Langel ten behoeve van het klooster. Het toeval wilde, dat de ondertekening van dit stuk plaatsvond op dezelfde dag dat bisschop Metsius vanwege de troebelen die er na het vertrek van de Duitse troepen weer in de stad ontstaan waren, zijn heil buiten de stad had gezocht en nog wel in Coudewater, waar hij zelfs bleef tot 24 november om dan vandaar via Kleef naar Calcar te reizen, waar hij op 5 mei 1578 nog verbleef⁴.

Hoe was het intussen echter het Zustersconvent in Den Bosch vergaan? Zoals we reeds zeiden, hadden de Zusters al aanstonds een groot leegstaand herenhuis kunnen betrekken, waardoor zij van meet af aan een weliswaar aangepast, maar toch betrekkelijk regelmatig kloosterleven konden inrichten. De omstandigheden waren bij hen trouwens heel wat gunstiger dan bij de Broeders. De Zusters waren immers veel meer ingesteld op werk binnenshuis. Met hun naai- en borduurwerk, waarmee zij bovendien nog wat geldelijke inkomsten verwierven, en het tiental andere klusjes, die een vrouw nu eenmaal altijd in huis weet te verrichten, waren de moeilijkheden om een aan de omstandigheden aangepast kloosterleven te leiden niet zo groot. Dankzij de broeders hoefden zij bovendien geen zorgen te hebben over hun eten en drinken, dat hen vanuit Coudewater werd aangereikt. De Zusters zullen zich bij hun ontwaken op Nieuwjaarsdag 1573 misschien zelfs wel weer een beetje te Coudewater gewaand hebben, omdat toen, zoals in de winter te Coudewater de omgeving altijd blank stond, nu ook de straten van Den Bosch met uitzondering van de markt en een gedeelte van de Hinthamerstraat geheel onder water stonden. Natuurlijk waren er bij de Zusters in het begin ook wel enige aanpassingsmoeilijkheden, al was het alleen een kwestie van gewenning waardoor zij even moesten zoeken naar een bepaald levensritme in hun nieuwe omgeving. Maar ook hun zal bisschop Metsius wel de helpende hand geboden hebben en met raad en daad terzijde hebben gestaan. Hij moet daarbij echter wel spoedig tot de conclusie gekomen zijn dat het religieuze leven er, gezien de buitengewone omstandigheden, redelijk goed functioneerde. In het bisschoppelijk archief bevindt zich althans geen enkel document, dat ook maar enigszins het tegendeel zou kunnen doen veronderstellen.

Wel begon het Zustersconvent al spoedig te lijden aan hetzelfde euvel als het Broedersconvent: een steeds sterker wordende vergrijzing en een terugloop van haar ledental, omdat er door de bijzondere omstandigheden geen nieuwe professies plaatsvonden. Uit het visitatieverslag in het bisschoppelijk archief anno 1591 zou

⁴ *Brabantia* IV (1955), pag. 189.

men zelfs kunnen opmaken dat er in de jaren 1570 tot 1585 geen enkele Zuster haar professie zou hebben gedaan. Dit verslag vermeldt namelijk als leden van het Zustersconvent: Domina Abbatissa Aleidis Judoci, Henrica van den Haseput (priorin, 41 jaar, geprofest 21 jaar), Catharina Theoderici de Weeld (68 jaar, geprofest 50 jaar), Catharina Sanders (66 jaar, geprofest 41 jaar), Cornelia Gerardi (54 jaar, geprofest 38 jaar), Johanna van der Meer (57 jaar, geprofest 35 jaar), Arnolda Spierinx (52 jaar, geprofest 35 jaar), Deliana Corneli (40 jaar, geprofest 21 jaar), Agnes Nicolai (38 jaar, geprofest vóór 6 jaar), Heylken Heymans (24 jaar, geprofest 5 jaar), Maria Godefridi (25 jaar, geprofest 5 jaar), Peterken van Rullen (21 jaar, geprofest 3 jaar), Wilhelmina Johannis (22 jaar, geprofest 3 jaar), Gertrudis Christiani (33 jaar, geprofest bijna 3 jaar), Joanna Petri (19 jaar, geprofest sedert 2 jaar), Catharina Rullen (26 jaar, geprofest 2 jaar).

St. Anna te Drieën. Coll. Rijksmuseum. Noord-Nederland, ca. 1510. Eikehout. Afkomstig van het klooster Coudewater.

Toch geeft ook dit verslag niet de volledige werkelijkheid weer. Uit een ander document blijkt namelijk, dat een zekere Zuster Cornelia Jansen in het Zusterconvent te Den Bosch op 25 november 1583 haar gelofte aflegde als lid van de Orde van St. Birgitta. Dat deze Zr.

Cornelia niet voorkomt in het visitatieverslag van 1591, is te wijten aan het feit, dat zij reeds op 1 maart 1587 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, zoals we in het Dodenboek van de Paters van Hoboken kunnen lezen. Uit bovenstaande gegevens kunnen we echter in ieder geval concluderen dat de Zusters in 1583 nog steeds binnen de muren van Den Bosch verbleven. Had men immers op het platteland geen last van de Spaanse troepen, dan had men dit wel van de loslopende Staatse benden. Volgens R.A. van Zuylen⁵ zijn er om die reden zelfs in 1583 nog veel burgers vanuit Rosmalen naar Den Bosch gevlucht.

Wanneer de religieuzen van Coudewater dan wel terugkeerden naar hun klooster te Rosmalen? Afgaan op de bovenstaande lijst van Zusters uit 1591 zouden we hun

⁵ pag. 1037. Zie voor de titel van het boek de bronvermelding aan het einde van het hoofdstuk.

terugkeer kunnen plaatsnemen in 1584, omdat vanaf dat jaar weer regelmatig gelofteafleggingen plaatshebben. Wel is het zeker, dat de Zusters nog enige jaren hun woning in Den Bosch hebben aangehouden, waarschijnlijk zelfs tot 1601, wat blijkt uit enige visitatieverslagen, die hun eindredactie vonden in Den Bosch. Daarna hebben zij het op initiatief van de nieuwe Abdij van de hand gedaan, ofschoon zij er naderhand kennelijk toch wel enige spijt van hadden, gezien het feit dat er in 1622 toch weer even gedacht werd over de aankoop van een huis te Den Bosch, waarvoor bisschop Zopesius zelfs nog een tip gegeven had. Men besloot toen echter het hiervoor aanwezige geld toch maar liever te steken in de aankoop van een akker. Uit de bovenvermelde visitatie, die plaatsvond op 31 juli 1591 en die door bisschop Clemens Crabeels in het klooster gehouden werd in tegenwoordigheid van Conradt Ottensz. van Asperen en Ghysberthus Coeverinx, de later benoemde bisschop van Deventer, die ook het visitatieverslag opstelde, blijkt tevens dat er van de oorspronkelijke groep van Zusters die naar Den Bosch vluchtten, nog maar tien in leven waren; 26 van hen waren in deze periode overleden, van wie vier als slachtoffer van de pest⁶.

Jan van Baexen 2

Martien Veekens

III: Aengaende den kueren ende brueken onder Roesmalen

Via mevrouw E.J.W.M. van der Dennen²⁶ kwam ik in contact met dorpsgenoot Anton Schuttelaars, die bezig was met een studie betreffende de Bossche schepe-

⁶ Geraadpleegde bronnen (hoofdstuk IX): R.A. v. Zuylen, *Inventaris der archieven van de stad 's-Hertogenbosch* (Den Bosch, 1866); G. Brom-A. Hensen, *Romeinse bronnen voor de kerkelijke staatkundige toestand der Nederlanden in de 16e eeuw* (Den Haag, 1922); J.H. v. Heurn, *Historie der stad en Meyerye van 's-Hertogenbosch* (Utrecht, 1776); A.F.O. v. Sasse v. Ysselt, *Oorkonden en handschriften* (Den Bosch, 1915); id., *Huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch* (Den Bosch, 1910); Bisschoppelijk & Rijksarchief 's-Hertogenbosch; Rector Zwijsen, *Handschrift van Coudewater*; Dodenboek & Kronieken (Uden, Maria Refugie); L.J. Rogier, *Geschiedenis van het katholicisme in N.-Nederland* (Amsterdam, 1964); C. v.d. Elsen-W. Hoevenaars, *Analecta Ghysberthi Coeverinx* (Den Bosch, 1905); C.R. Hermans, *Kronieken betrekkelijk stad en Meyerye van 's-Hertogenbosch* (Den Bosch, 1848); J. de Jong, *Handboek der Kerkgeschiedenis* (Utrecht, 1947); L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het Bisdom Den Bosch* (St.-Michielsgestel, 1875); R.R. Post, *Kerkelijke verhoudingen in Nederland* (Utrecht, 1954); J. van Oudenhoven, *Beschrijvinghe der Stadt van 's-Hertogenbosch* (Amsterdam, 1649); A. v.d. Does de Willebois, *Beursstichtingen voor de stad en de voormalige Meijerij van 's-Hertogenbosch* (uitg. Den Bosch, 1906); P. van Geyl, *Geschiedenis van de Nederlandse Stam* (Amsterdam, 1930); *Brabantia* IV (1955).

²⁶ Mevrouw van der Dennen is mediëviste en o.a. werkzaam in het Rijksarchief in Noord-Brabant

nen rond 1500. Nadat ik hem over 'onze' Jan van Baexen had verteld en de door mij geschreven artikelen had overhandigd, kreeg ik van hem een schitterende transcriptie van de *Kwitanties 2944 van de Rekenkamer te Brussel*, welke berusten in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Voor zijn toestemming om de gehele tekstomzetting in *Rosmalla* te gebruiken, zijn we Anton vanzelfsprekend zeer erkentelijk. De opeenvolgende brieven vormen een uniek document over de korte periode waarin ook Rosmalen eens een heerlijkheid was.

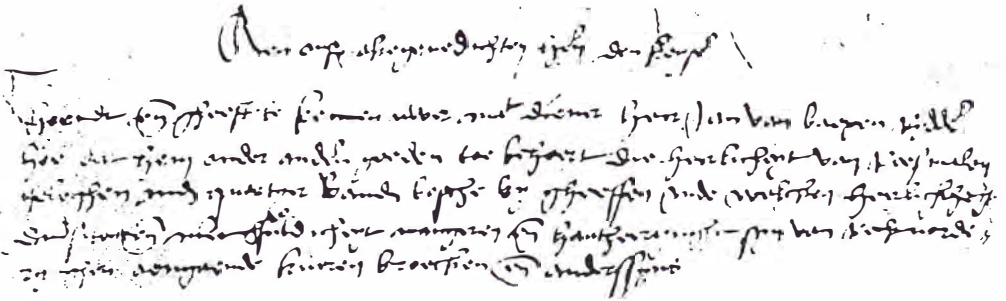
De eerste brief

Jan van Baexen schreef als Heer tot Rosmalen een brief naar Keizer Maximiliaan van Oostenrijk²⁷ om advies. Financiën speelden ook in die tijd een belangrijke rol binnen het intermenselijk handelen. Toen Rosmalen als hoge heerlijkheid ook de hoge rechtspraak (naast civiele dus eveneens criminele zaken) kreeg toebedeeld, merkte de heer (Jan van Baexen) dat de schepenen onderling onenigheid hadden over de wijze van handelen met *keuren* (verordeningen) en *breuken* (boeten). De vraagstelling luidde dan ook: Moeten wij, 'om niemand te verongelijken', ons wellicht richten naar de rechten en gewoonten van de stad 's-Hertogenbosch?

De letterlijke tekst:

"Aen onse alreghedichten heren den keyser

Thoent ende gheeft te kennen uwer ma^t diener heer Jan van Baexen, ridder, hoe dat hem onder anderen goeden toe behoert²⁸ die heerlicheyt van Roesmalen geleghen inde quartyer vanden Bosche by Gheeffen inde welcken heerlickheyt diversiteyt ende mennichfuldicheyt manyeren ende hantheerynghe syn van rechtvorderynghen aengaende kueren, broecken ende anderssyns,

Verkleinde kopie van de aanhef zoals deze in het origineel is weergegeven.

²⁷ Maximiliaan van Habsburg was regent in de Nederlanden voor zijn zoon Filips de Schone (1482-1493) en voor zijn kleinzoon Karel V (1506-1515). Van 1493 tot zijn dood in 1519 droeg hij de titel *Duits keizer* naast die van *Rooms koning* (1486).

²⁸ Voor het gebruik van de zogenoemde verlengingsklinker (ae/ai=aa, oe/oi=oo, ei=ee, e.a.) zie artikel Wim Veekens in *Rosmalla* 6-4 (1996), pag. 26.

hoe wel men voer de selve behoert ende sculdich is te wysene ende te betalene vanden welcken de scepen aldaer discorderen inde usantie ende gewoenten ende alsoe die voers. suppliant om nyemonden te verongelicken, soe wanneer hem yemandt brueck-achtich gewesen is niet en weet wat hy behoert te hebbene voert affect vanden selven vonnissen ende dat oeck by desen diverse personen die te doen moghen hebben voer die voers. scepenen in diverse saken grotelicke byden voers ignorantien geinteresseert syn, waer omme dat in desen grotelicken van node is te hebben van verclaren, ordinantie ende consent hoe ende in wat maniere die voers scepenen behoeren te hebben ende te draghen inde exercitie ende beweghenisse vande iusticien ende (gemacke?) dat voermaels andere dorpen daer omtrent geleghen die scepen vanden selven dorpen, die hen overmits der contraritheyt vande rechten aldaer niet en hebben weten te reguleeren, seker declaratie ende ordinatie gegeven is by uwer Maⁱ voerwoederen hertoghen van Brabant, te wetene dat sy hen in allen saken souden hebben ende reguleren, naeden rechten ende gewoenten der stad vanden Bosche ende de scepenen aldaer te houdene voer haer hoet, soe bydt de suppliant then eynde dat nyemont en sy verongelickt dat uwer key. Maⁱ gelieve te ordineren ende te verclaren daer aff doende expedie, opene brieven onder den segele van Brabant dat die scepen van Roesmalen in allen saken het sy aengaende kueren, broecken ende anderssyns int wysen ende recht doende naeden rechten der stad vanden Bosche gelick ende in alder manieren alse men daer useert sculdich sullen syn hen daer nae te reguleren aengesyen dat die scepene vanden Bosche in saken die voers. scepen van Roesmalen wys noch vroet en zyn huer hoeft syn."

De tweede brief

De brief van Jan van Baexen werd doorgezonden naar de Kanselier en de leden van de Raad van Brabant, die te Brussel resideerden²⁹. Het advies van de Raad moest immers worden ingewonnen voor alle nieuwe verordeningen of maatregelen betreffende het hertogdom. Gevraagd werd of de Raad en Margaretha van Oostenrijk³⁰ hun goedkeuring wilden hechten aan het door Jan van Baexen gestelde. Opmerkelijk is de datering van deze brief. Immers, in dezelfde maand februari wordt Jan van Baexen benoemd tot laagschout van 's-Hertogenbosch.

De letterlijke tekst:

"Onsen lieven ende ghetrouwen die Cancellier ende luyden van onsen Raede in Brabant

Lieve ende welgheminde, wy zeynden u hierinne besloten die supplicacie ons

²⁹ Over de Raad van Brabant raadplege men o.a. het *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 2 (1985) als themanummer en A. Gaillard, *Le Conseil de Brabant, Histoire, Organisation, Procedure* (Brussel, 1898, 1901 en 1902)

³⁰ Ook wel Margaretha van Savoye genoemd, dochter van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië, zus van Filips de Schone en na diens dood landvoogdes der Nederlanden (1507-1530).

gepresenteert by onsen welgheminden heer Jan van Baecks, ende willen ende ontbieden dat ghy die wel ende int langhe oversiet ende wat ghy daer van bevinden zult, mitsgaders uwen advise op tgene datter te doene staet van des de voirs suppliant verzoekende is (oick mede offs wy wel doen zouden hem accorderende zyne begheerte), ons overscryft off onsen gelieven ende ghetrouwen die president ende luyden van onsen secreten Raede wesende neffens onse zeer lieve ende beminde dochtere van ons keysere, vrouwe ende moye van ons ertshertoghe die hertoghinne douaigiere van Savoyen, om voirts daarmede ghedaen te werden alst behoiren zal, want onse beliefte zulck es. Lieve ende welgheminde, ons heere God zy met u. Ghescreven in onsen stad van Bruessele den viii^{en} dach in february anno xv^c ende achte³¹."

De derde brief

De voorgaande brieven worden (reeds zes dagen na de laatstgenoemde!) weer doorgestuurd naar de rentmeester in het Kwartier van 's-Hertogenbosch³². Hoogstwaarschijnlijk betrof het hier Cornelis Dicbier, die van 1504-1515 rentmeester der domeinen in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch was³³. Gevraagd wordt om te beoordelen of het Geffens model ook op Rosmalen kan worden toegepast en te informeren of dat strookt met hetgeen in 's-Hertogenbosch en andere steden en plaatsen is geregeld.

De letterlijke tekst:

"Onsen besunderen, goeden vriendt den rent^{mr} van Brabant int quartier vanden Bosche Die Cancellier ende andere luden vanden Raede van onsen heer den Keyser ende van onsen genedigen heere mynen heere den Eertshertoge³⁴ van Oistenryck, Prince van Castilien etc., hertoghe van Bourgongien, van Brabant etc., geordineert in desen huere voirs. lande van Brabant, besunder goede vriendt wy seynden u hier inne besloten die supplicacie onsen voirs. heer den keyser ende onsen voirs genedigen heer myn heer den Eertshertoghe gepresenteert ende overgegeven van wegen heren Jans van Baexen ridders, mit oic zekere beslotene brieve aen ons gescreven om van ons op dinhouden der selver te hebbene onse advis, gelyc ghy byde voirs brieve zien sult moegen. Ende want ons niet wel moegelic en weer daer op onse voirs. advis te gevene, sonder ierst informacie genomen geweest te hebbene, wat prouffyt, interest oft schade die ingesetenen vanden heerlicheyt ende

³¹ Pasen viel in 1509, naar H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung* (zie *Rosmalla* 7-1 [1997], pag. 13), pag. 178, op 8 april. Volgens de hier in gebruik zijnde Paasstyl eindigde het jaar 1508 derhalve pas op 7 april.

³² Brabant was opgedeeld in vier kwartieren: Leuven, Brussel, Antwerpen en 's-Hertogenbosch.

³³ Dr. W.J. Formsma, *De archieven van de Raad en Rentmeester-Generaal der Domeinen en der Leenen Tolkamer in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch* ('s-Gravenhage, 1949), pag. 26.

³⁴ De titel *Aartshertog* zou tot 1918 gegeven worden aan de prinsen uit de Oostenrijkse tak van het huis Habsburg.

dorpe van Gheffen inde voirs supplicacie geruert, oft oic ander souden moegen hebben ende nemen int consenteren den voirs suppliant tgene des hy byder voirs zynder supplicacien aen onsen voirs heer den keyser ende onsen voirs genedigen mynen heer den Eertshertoge begerende is, oft oic int wysen vanden kueren ende broeken die inde voirs heerlicheyt oft dorpe gebueren ennige discordancie is, sonder oic te wetene hoe, ende in wat manieren die wethouderen vanden Bosch oft andere steden ende plaetsen daer omtrent geseten hen desen aengaende reguleren oft behoiren te reguleren. Soe scryven wy aen u, ontbieden ende bevelen van wegen des voirs onss. heeren des Keyzers ende des voirs. onss genedichs heeren etc., dat ghy u op ende van tgene des voirs is ende des daer aencleeft wel ende behoirlic informeert, ende tgene des ghy by uwer voirs informacien dien aengaende bevinden sult, ons besloten ende toegesegelt mit uwen advisen overseyndt, om dat gedaen ende allet oversien by ons oic daer op onse advys over te scriven oft te seynden den selven onsen heer den Keyser ende onsen voirs genedigen heer, mynen heere den Eertshertoge, oft den president ende luden van hueren secreten Rade by onsen genadigen vrouwen, mynder vrouwen der hertoginnen douagieren van Savoyen, wesende, allet soe ende inder manieren die voirs brieve aen ons gescreven dat inhouden ende begripen, om by hen voirts daer inne gedaen te worden soe behoiren sal. Ende des en wilt niet laten. Besondere goede vrient, onse heere God zy mit u. Gescreven te Bruessel xiiiij dagen in februario anno viii."

De vierde brief

De rentmeester zond 20 dagen later zijn antwoord aan de Kanselier en Raad van Brabant. Hij gaf als advies, dat men in Rosmalen maar op dezelfde manier moest handelen als in Geffen. Daar wisten eertijds de schepenen ook niet hoe men dezelfde soort keuren en breuken moest beoordelen. Ook toen werd geadviseerd om er op dezelfde manier mee om te gaan als men dat dagelijks in de stad 's-Hertogenbosch deed. Belangrijk was tevens, dat de ingezetenen 'in goeder justicien ende eendrachticheyt' zouden blijven.

De opsomming van de door de rentmeester voorgestelde boetenbedragen werd buiten de tekst ook nog in een bijlage (zie kopie bladzijde 44) vermeld.

De letterlijke tekst:

"Eerweerdigen, edelen, wysen, zeere voirsienigen heeren, mynen heeren den Cancellier ende andere vanden Rade in Brabant

Aengaende den kueren ende brueken onder Roesmalen.

Eerweerdige, edele, wyse, zeer voirsienige heeren, ic gebiede my soe ic meest mach aen uwe eerweerdicheyden den zelven believe te wetene, dat ic ontfangen hebben uwer myne heeren brieven mit eene supplicatie dair inne besloeten, my gepresenteert by heer Janne van Baecxem, ridder, alse heere vanden dorpe van Roesmalen, mits welcken brieven van wegen ons genedigr heeren den Roomschen

Keyser ende Kaerlen Eertshertoigen van Oistenryck³⁵, hertoigen van Bourgongien, bevolen ende geordineert is geweest my op inhouden der voirs supplicatien te informeren ende tgene des ic dairaff zoude vinden behoiren, ende mede oft onsen voirs genedigen heere by dyen enige schade, interest oft prejudicie soude moegen comen, mitsgaders oic mynen advyse ende allet uwen Eerweerdicheden overscriven soude, welcken voirs brieven ende den bevelen inde zelve begrepen achtervolgende, sal den zelve uwen Eerweerdicheden gelieve te wetene, hoe dat tvoirs. dorp van Roemalen, dwelck her Jan van Baecx voirs. tegen wylen onsen genedigen heer den Coninck van Castillien³⁶, dyen God benade, gecocht heeft ter quytingen den penninck voer zeshien gelycke penningen dair op hem die heerlicheyt geapprecieert was, welke heerlicheyt recht aenden vryheyt der stat van sHertoigenbossche huer streckende is, ende alsoe een groote myle lanck vander zelve stat gelegen, ende bevinde dat de zelve heerlicheyt ende innegesetene aldair egheene privilegien, ordinancie, zekerheyt noch usancie en hebben op de specificatie vander weerden vanden kueren ende brueken aldair vallende, ende dat soe wanneer die schoutet oft officier aldair die voirs kueren ende brueken vanden scepenen der selver heerlicheyt begheert, gespecificiert, gegroot ende geestimeert te hebben, dat zy alsdan hen dair op beraden moeten, alsoe des wys noch vroet zynde, dwelck grootelycken is ten afnemen vander voirs heerlicheyt ende iusticien, ende alsoe t dorp van Gheffen vast aen tvoirs dorp van Roemalen gelegen³⁷ oic egheene zekerheyt voirmaels hebbende aengaende gelycken kueren ende bruecken, ende dat by gebreke van dyen de scepenen aldair oic die nyet en wisten te grootene oft estimerene, innegesetene vanden zelve dorpe van Gheffen tselve by supplicatien te kennen gevende, geimpetreert hadden dair op provisie ende zekere privilegie van mynen genedigen heeren vervoirderen, alsoe hertoigen van Brabant naevolgende den privilegien, usancien ende gecostumeerden rechten diemen inder voirs. stat van sHertoigenbossche alsoe huer hoot aengaende allen kueren ende bruecken aldair dagelycx useert ende onderhoudt, te wetene: van eenre bloeyender ende wiekender wonden x lb. bossch gelts tot vii stuvers tpoint; van mestrecken in grammen moede xlv st. payment te weten xv stuvers een blancke; van vuystslagen v s. payment; van plompen stocken te slaene ende mit potten oft kannen te worpene sonder bloet reysen oick xv st. een blanck; van tegen scepenen vonnissen te seggene, xvii lb.; dair aff die heer heeft die x lb. ende die scepenen die vii lb. ende dat voirts alle andere civile bruecken inden zelve dorpe van Gheffen vallende souden smaicken ende volgen die nature vanden voirs rechten ende privilegien der stat vanden Bossche hueren

³⁵ Karel V, geboren op 24 februari 1500 te Gent, werd in 1515 meerderjarig verklaard en was van 1519 tot zijn aftreden in 1555 Duits keizer.

³⁶ Over de verpanding van Rosmalen door Filips de Schone zie *Rosmalla* 7-1 (1997), pag. 10-15.

³⁷ Toen Jan van Baexen het dorp Rosmalen tot zijn heerlijkheid maakte kocht Jan van Vladeracken het dorp Nuland en voegde dit toe aan zijn heerlijkheid Geffen. Rosmalen lag toen dus tusen de stad 's-Hertogenbosch en de heerlijkheid Geffen.

hoofde, ende alsoe die voirs her Jan van Baecx de voirs heerlicheyt van Roesmalen tegen wylen onsen voirs genedigen heer den Coninck van Castillien zaliger memorien gecocht in maten voirs, ende dat de zelve her Jan mair pantheer en is, ende dat by dyen ende int ordeneren die voirs kueren ende brueken ende andere rechtvoirderingen inder manieren voirs ende naeder voirs statrechten alsoe hueren hoofde, den voirs mynen genedigen heer zynder voirs. genaden stat dan ondersaten vanden voirs dorpe van Gheffen, noich oick den ondersaten van Roesmale, egheensins prejudicieren noch beschadigen, mair de gemeynen innegesetenen houden soude in goeder justicien ende eendrachticheyt. Alsoe dat gemerct den redenen

voirs my wel redelycken duncken soude voer myn advys behoudelyck uwer myen heeren correctie, datmen den zelve heer Janne van Baecx als pantheer der voirs heerlicheyt van Roesmalen accorderen, gunden ende verleende zoude dat die innegesetenen der zelve heerlicheyt hen soude sculdich zyn aengaende der specificatien ende estimatien van allen kueren ende brueken aldair vallende, mit oic alle rechtvoirderinge te reguleren ende te dragene naede privilegien ende usancien der voirs stat vanden Bossche huerenhoofde, gelyc ende in alder manieren de voirs innegesetenen van Gheffen dat doen ende voirmails vercregen hebben. Eerweerdige, edele, wyse, zeer voirsienige heeren, onse heer God zy mit U. Geschreven onder mynen handteken den vi^{en} dach van meerte anno xv^e ende viii nae style shoefs van Brabant."

Samenvattend

Op de vraagstelling van Jan van Baexen, ridder, Heer tot Rosmalen, gericht aan de regering te Brussel, hoe te handelen met verordeningen en boeten, wordt hem, op advies van de rentmeester in het Kwartier van 's-Hertogenbosch, als antwoord gegeven, dat men in Rosmalen het beste de heerlijkheid Geffen tot voorbeeld kan nemen, alwaar men zich conformeert aan de gewoonten, gebruiken, rechten en privileges die in de stad 's-Hertogenbosch gelden.

Wordt vervolgd

On-pleybaer vanden pantheer
 Gindy boffin- Gans d'armen
 Giny d'armen vanden vanden vanden
 boffin pantheer — p f boffin vanden vanden

Jan van Baecx — vanden vanden — p f boffin vanden vanden
 + vanden vanden vanden

Jan van Baecx — vanden vanden

Jan van Baecx met vanden vanden vanden
 — p f boffin vanden vanden

Jan van Baecx vanden vanden vanden
 + vanden vanden — p f boffin

Door de rentmeester voorgestelde boetebedragen.

Inhoud

1

In memoriam Janus van Rosmalen

2

Toon Heymans

Verharde wegen in Rosmalen en Nuland

2

Antoon van Pinxteren

Nederland in de Tweede Wereldoorlog

8

drs. Ton van den Elzen

De bewoning van een stukje van de huidige
Molenstraat in de Tweede Wereldoorlog

10

drs. Ton van den Elzen

Duiven en de Duitse bezetting

18

Kinderliedjes 15

19

Harry Coppens

Voor U gehoord 10

21

Willem Leenman

Nogmaals *De Maliskamp*

22

L. van der Aa

Veldnamen, sectie C, 1e blad (westelijk gedeelte)

24

Jan Hoofs

't R'smolles K'tierke

33

J.C.M. Poelman

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 20

38

Martien Veekens

Jan van Baexen 2

Sponsors

De uitgave van *Rosmalla* is mede mogelijk door financiële steun van (tenzij anders vermeld zijn alle bedrijven in Rosmalen gevestigd): Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairac- laan 2; Van Grinsven Sanidrôme, Raadhuisstraat 4c; Bouwmans BV, J., Benzinestation, Westeind 2; Van Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6; E.T.I.Bureau Linnenbank BV, Sta- tionstraat 13; Eijkelenburg, Van, Bouwbedrijf, Stationsplein 1; Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5; Glou- demans BV, W., Hintham 117; Heij- mans NV, Ver. Bedrijven, Graafse- baan 13; Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P, Hintham 68; Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5; Jaropa Hol- ding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, Den Bosch; Lambermont BV Assurantiebedrijf, A., Burg. Wolters- straat 1; Robyto Holding BV, Biest- kampweg 2; Mierlo, Mr. J. van, Striensestraat 44; Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10; Pen- nings Bouwmaatschappij BV, H., Westeind 5; Pennings en Zonen Bouwbedrijf BV, H., Dorpsstraat 4; Piels, Technisch installatiebedrijf, Friezenstraat 7; Rabobank Rosmalen, Raadhuisstraat 1; Schijndel Grond- werken BV, v., Raadhuisstraat 12; Timmers BV Bouwbedrijf, Heikamp- weg 6; Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c; Verbiesen, Brood- en banketbakker J., Molen- straat 34; Verstappen Handelsonder- neming BV, Kloosterstraat 5a; Villa Fleurie, De Driesprong; Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloem- straat 4; V.O.F. Gebr. v.d. Plas, Schild- ersbedrijf, Graafsebaan 5.

Foto boven: D'n Dillis, Has Voets, Jo Verstegen en Harrie van der Plas. Het inmanden van de duiven bij de boerderij van Klaas van Liempt. Deze boerderij stond ongeveer op de plek waar nu de Lambertusterp ligt. Coll. Harry Coppens. Zie ook pag. 8-17.

Foto onder: Drieka Verbiesen-van Lith en haar dochter Jet. Coll. Henk de Werd. Zie ook pag. 27/28.

